

MASTER

Gedachtenstad

Marx, M.C.

Award date:
1987

[Link to publication](#)

Disclaimer

This document contains a student thesis (bachelor's or master's), as authored by a student at Eindhoven University of Technology. Student theses are made available in the TU/e repository upon obtaining the required degree. The grade received is not published on the document as presented in the repository. The required complexity or quality of research of student theses may vary by program, and the required minimum study period may vary in duration.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain

GEDACHTENSTAD

afstudeerverslag van Annette Marx

*namens de
afstudeerbegeleidingscommissie*

12/02/1987

[Handwritten signature]

afstudeer commissie:

prof. D.C. Apon, arch. HBO

ir. G.A.C. van Zeijl

ir. A.J. Kerssemakers

ir. B. Dirrix

INHOUD

INLEIDING	3
HOTEL DU COMMERCE	4
over wat een menselijke schaal is	
trap	
het eerste huis	
het tweede huis	
het doosje van de gezelligheid	
TORENS SAN-MARCO PLEIN	13
ZOMERHUISJES	14
WITTGENSTEIN	16
MENAGE A TROIS ESPACES	18
GEDACHTEN KASTEN	22
VITRITETERREIN	24
COUR AFRICUS	32
ONTSTAANSGESCHIEDENIS EN KLEINE ANALYSE	32
Sittard	
drie steden	
WANDELING DOOR HET PLAN	36
de oorsprong van de stad	
de poort van de stad	
het parkeren	
de supermarkt	
grootte en dikte	
ruïnes	
de bouwketen in de supermarkt	
de ingang van de supermarkt	
de trappenhuizen	
het plateau en de wallen	
monumentaliteit en ommuring	
de muren	
het binnenhof	
de herinneringen	
de verstilde geschiedenis	
het stadsblok	
de huizen in het stadsblok	
klein en groot	
de stad	
tastbaarheid	
weerspiegeling	
CITATEN	53
Diagram The Room. Louis Kahn	
Het idee van een stad. Joseph Rykwert	
Domus Aurea. Anne en Patrick Poirier	
Pionierzône. Claude Levi Strauss	

INLEIDING

Dit verslag bestaat uit de projecten die ik tijdens het afstuderen aan de faculteit bouwkunde aan de Technische Universiteit Eindhoven, heb ontworpen.

Het is opgebouwd uit twee delen, die ongeveer overeenkomen met mijn tussen- en eindcolloquium.

Het eerste gedeelte omvat een aantal kleine ontwerpen, chronologisch gerangschikt; Hotel du Commerce, Torens San-Marco plein, Zomerhuisjes en Menage à trois espaces. Zij zijn de neerslag van een onderzoek naar de waarden van het 'wonen'. Het verhaal 'Gedachtenkasten' vormt een schakel tussen de twee delen. In het tweede gedeelte wordt het onderzoek voortgezet op het nivo van de stad. De projecten Vitrite-terrein en Cour Africus zijn hiervan de neerslag.

Met het verslag verweven zijn er meerdere korte 'Beeldgedichten' die ik vaak tegelijkertijd met het ontwerpen, geschreven heb.

Als afsluiting zijn er een paar citaten uit teksten die mij erg aanspreken.

Tenslotte wil ik alle mensen, die me de kans, de vrijheid en de kracht gegeven hebben, om tijdens de afgelopen 7½ jaar te experimenteren, en om mijn studie tot een goed einde te brengen, danken. In bijzonder Dick Apon, Bert Dirrix, Lex Kerssemakers, Gerard van Zeijl, Jo, Fieke, Liesbeth en Ady.

Annette

Eindhoven, maart 1987

HOTEL DU COMMERCE GROTE BERG EINDHOVEN

In het eerste afstudeer project heb ik me verdiept in het "wonen", en gezocht naar de waarden ervan.

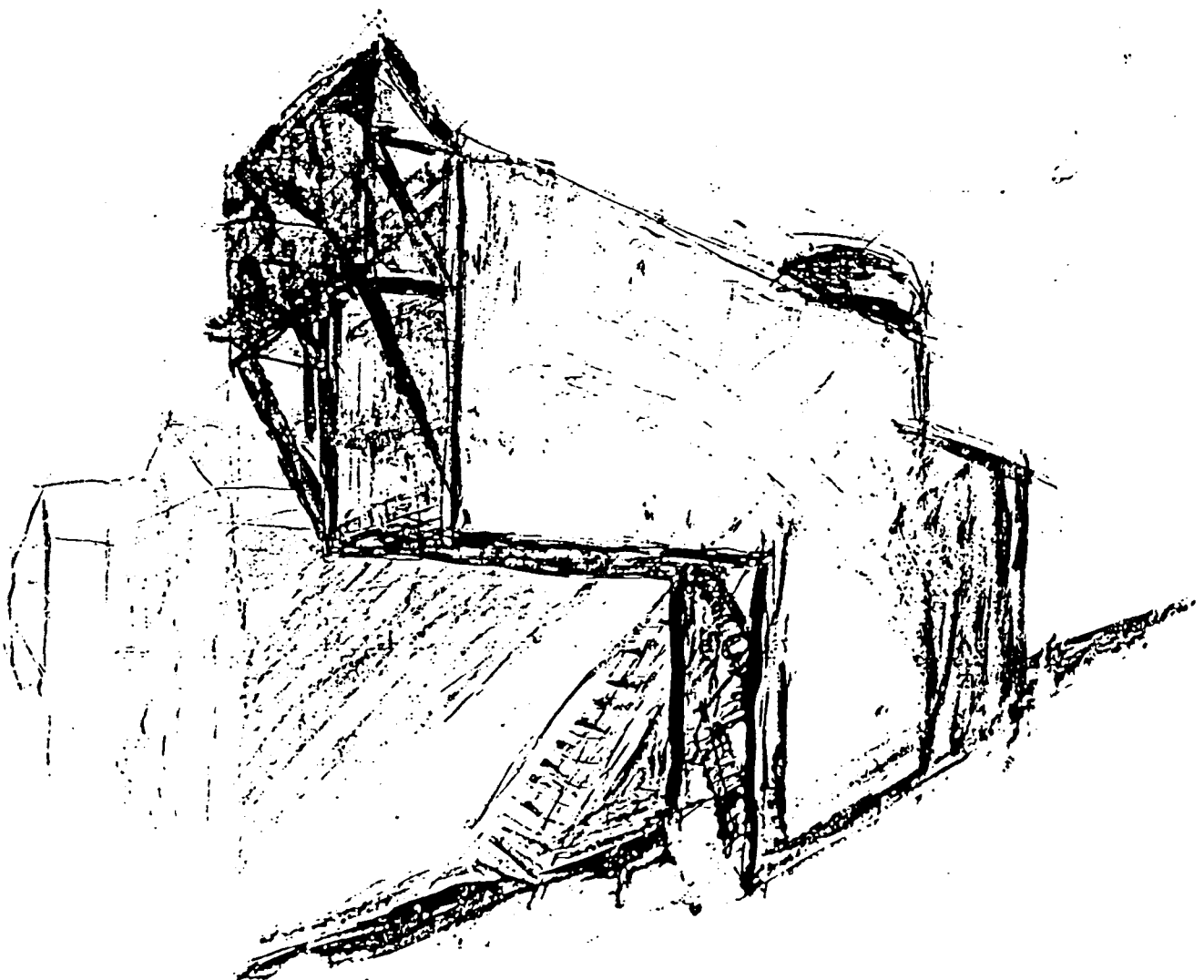
OVER WAT EEN MENSELIJKE SCHAAL IS

Dieren zijn lichamelijk, hun ruimte, hun territorium, wordt bepaald door hun bestaansvoorwaarden. Wat ze eten, hoe ze zich voortplanten, en in welk klimaat ze kunnen overleven.

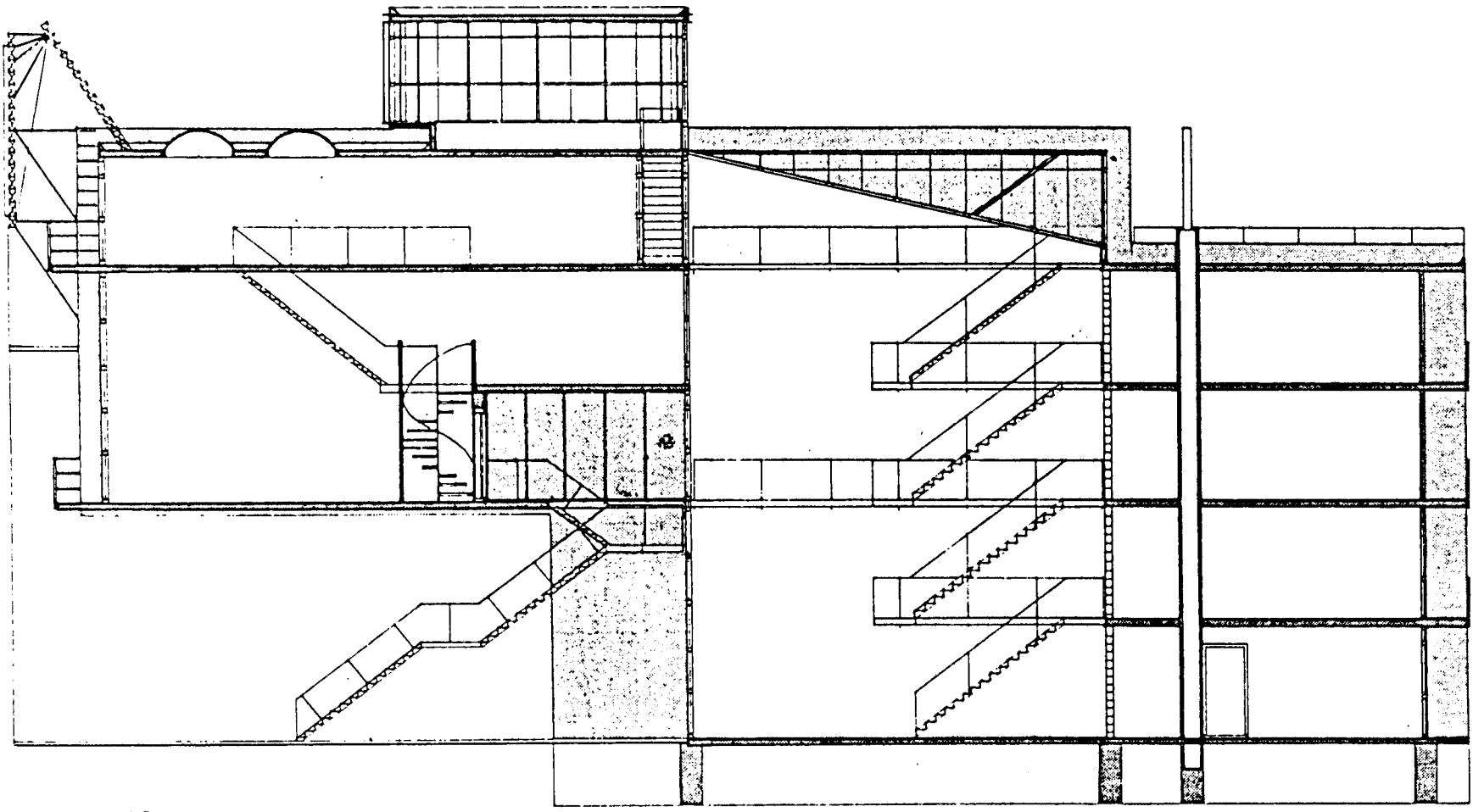
De menselijke schaal heeft niets te maken met zijn lichamelijke maten. Dat zou hem doemen tot een dierlijk bestaan.

De mens heeft geestelijke maten nodig, maten om te denken.

De kathedraal is eerder het gebouw met de menselijke maat, dan de rijtjeswoning.

5

doorsnede EE

TRAP

Als toegang naar het eerste huis is er de grote trap. Hij is als het ware onder het huis vandaan geklapt. Er is tegenlicht, en je kan niet goed zien waar hij naar toe leidt. Als de zon schijnt, verblindt ze je bij het begaan van de trap. Dan loopt de trap tegen een glaswand op, waardoorheen je op de binnenplaats kan kijken. Verderop in de schacht zie je het tweede huis liggen, maar je kan er niet komen. Als je je omdraait, versmalt de trap zich als een fuik, en je komt voor een donkergroene dubbele deur te staan. Eindelijk de voordeur, in de stad is wonen pas vanaf de verdieping.

HET EERSTE HUIS

Het eerste huis bestaat uit drie ruimtes, die in een open verbinding met elkaar staan. Het is het huis dat zich richt naar de stad, en waarin mensen samenkomen.

De ruimte die men betreedt bij het binnenkomen, is de ruimte voor de bedrijvigheid. Zij is hoog en kijkt de straat in.

Hier vindt communicatie met de buitenwereld plaats.

Bezoekers komen in deze ruimte.

De tweede ruimte is een luwte in het eerste huis. Hierin trekt men zich terug, om zich ergens tijdelijk op te concentreren, alleen of gezamenlijk. Men kan de binnenplaats inkijken, maar men blijft binnen gehoorsafstand van de eerste ruimte.

De derde ruimte is het atelier, de ruimte waar men s'nachts werkt. Haar relatie met de stad is minder direkt, en ligt meer op het intellectuele of geestelijke nivo. De ruimte bevindt zich achter het reclamebord. De reclameborden nemen s'nachts de communicatie in de stad over door middel van hun lichtsignalen. Op het reclamebord, zou iets vanuit het huis aan de stad meegedeeld kunnen worden.

HET TWEEDE HUIS

Het tweede huis kan men bereiken via de "achterdeur" in de glaswand, die de binnenplaats van buiten scheidt.

Via de trappen in de binnenplaats, kan men elk van de vier kamers in het tweede huis bereiken.

Het tweede huis keert de stad de rug toe. Het richt zich naar de tuin en de zon. Het is het huis van de rust, van de afzondering. Men kan een van de vier kamers voor zich opeisen, en zich terugtrekken.

Er is een dikke muur in elk van de vier kamers, waarin alle leidingen en kanalen zich bevinden. Zo kan men al het benodigde, zoals gas water en licht, van de muur aftappen, en hoeft men niet voor onnozelheden de kamer te verlaten.

De schacht is diep, maar nergens helemaal dichtgebouwd. Er bevinden zich acht schermen in de schacht, die de opeenvolging van de ruimtes, van de huizen uitdrukken. Maar geen van de schermen bouwt de schacht helemaal dicht. Zelfs de rug van het tweede huis is niet helemaal dicht. Dit scherm is van glazen bouwstenen, er valt nog licht doorheen. Ondanks de verschillen tussen open en dicht, tussen openbaar en afgezonderd, is het huis heel transparant, waardoor het licht en de zonneschijn hun spel kunnen spelen.

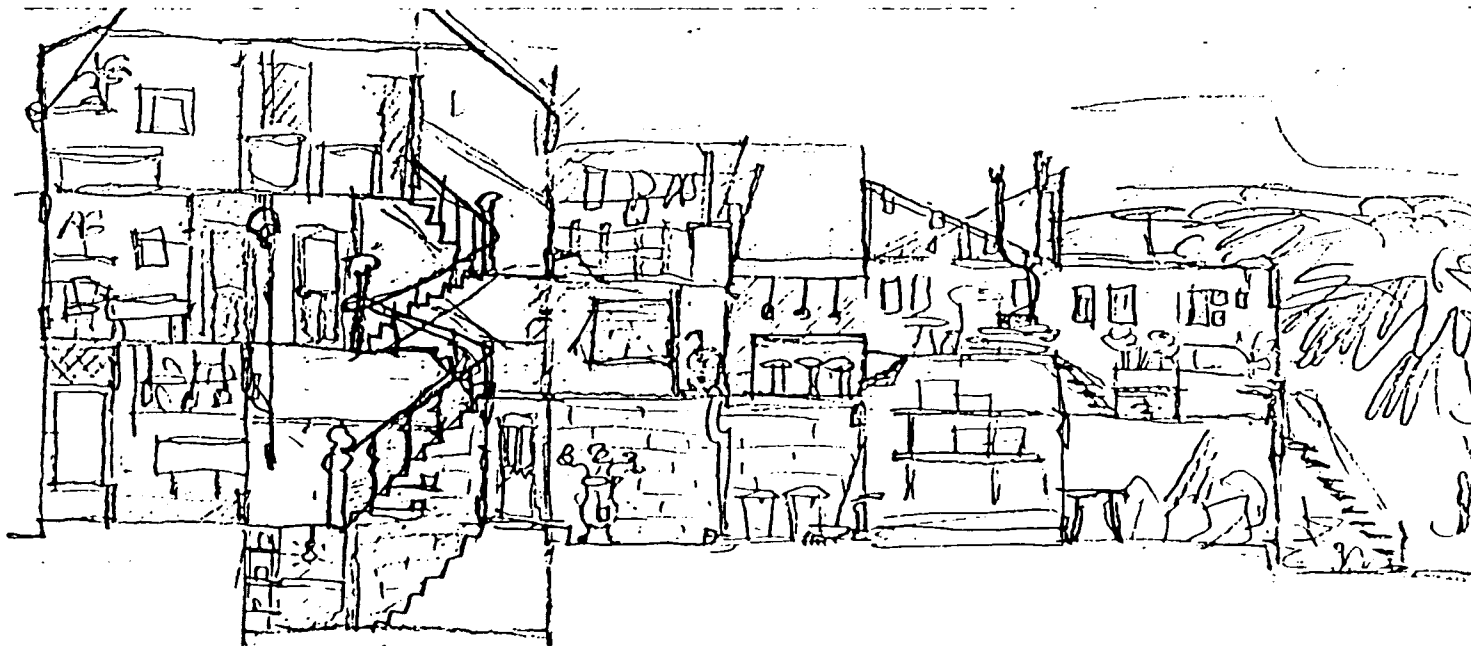
HET DOOSJE VAN DE GEZELLIGHEID

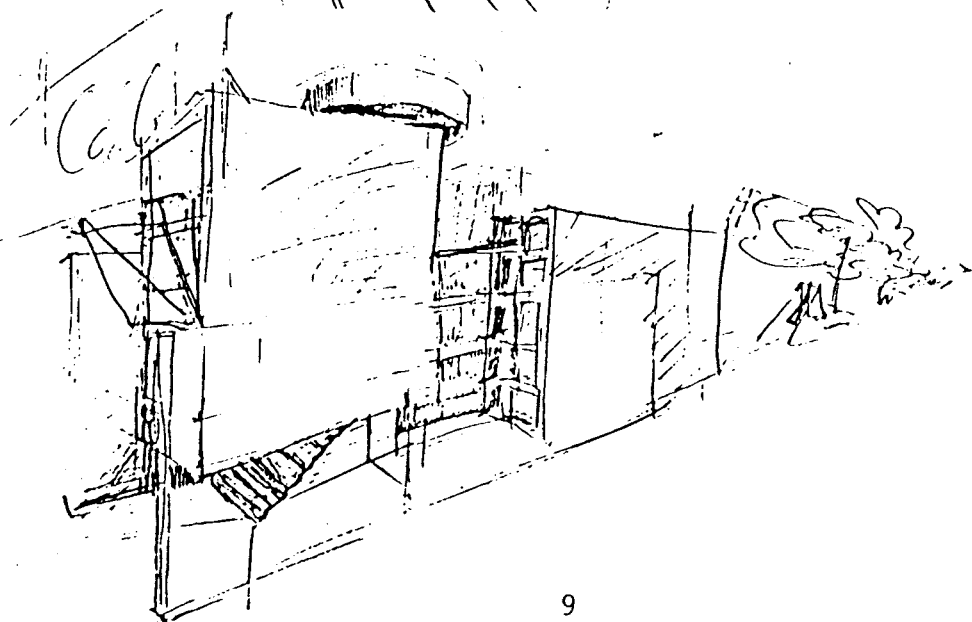
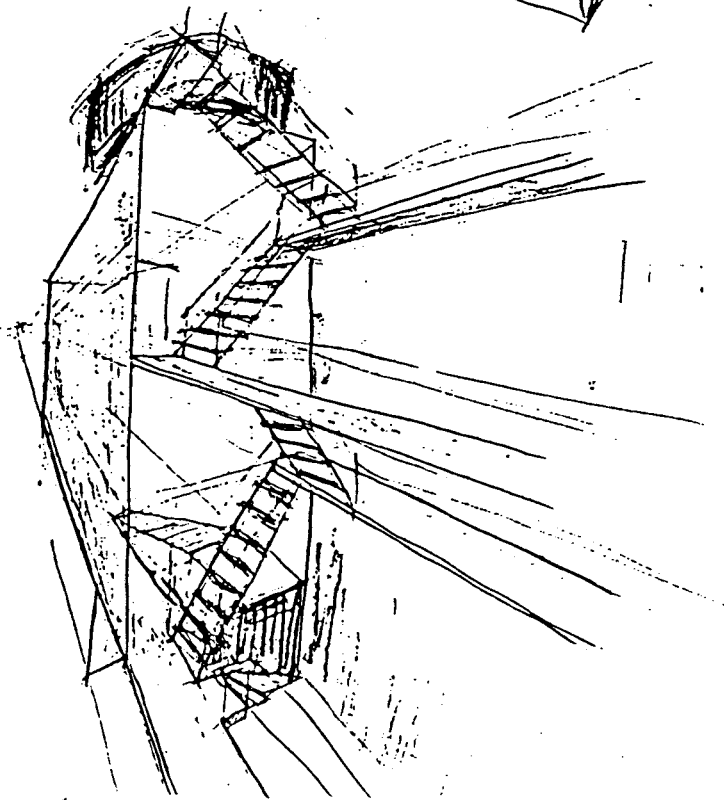
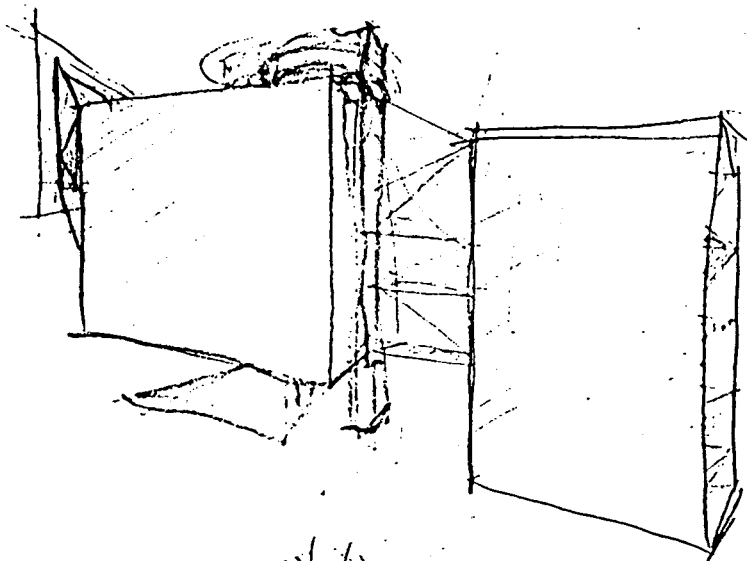
Het doosje van de gezelligheid is de enige ruimte die zich niet in de schacht bevindt, en die zich hieraan bevrijdt. Het doosje bevindt zich boven het eerste huis. Het is de ruimte waarin men samenkomt vanuit het eerste en vanuit het tweede huis, waarin men feest viert en over de daken heen kan kijken.

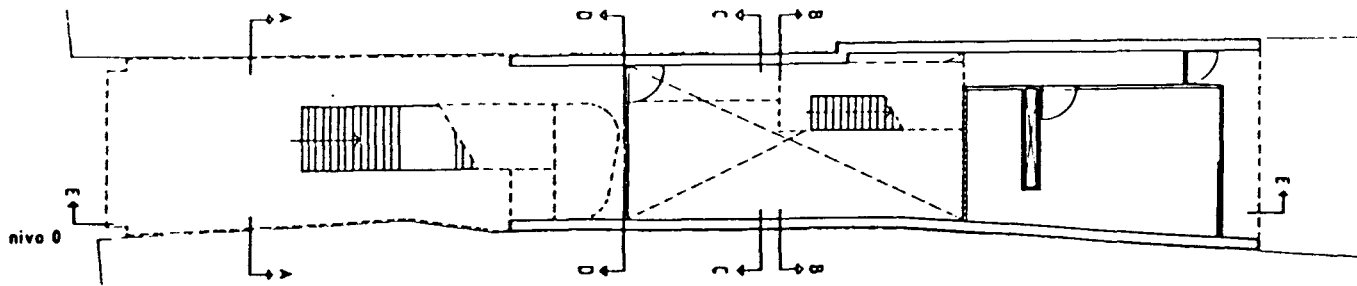
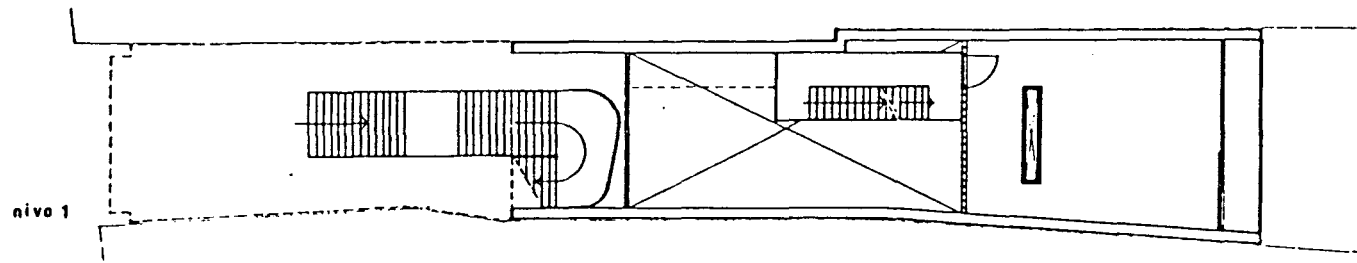
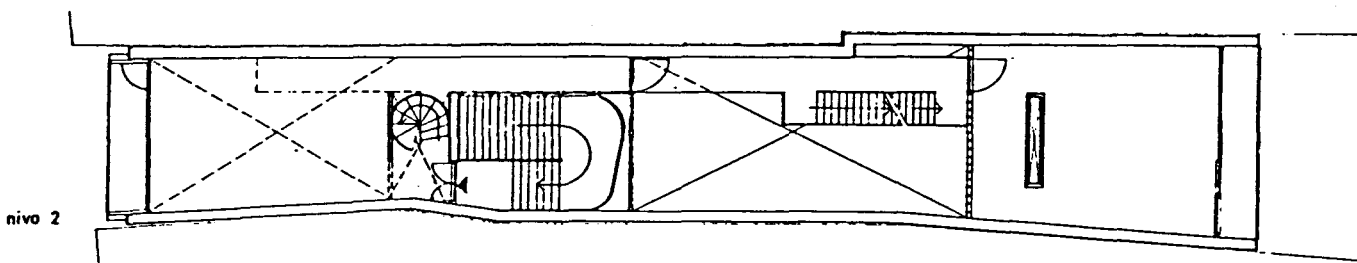
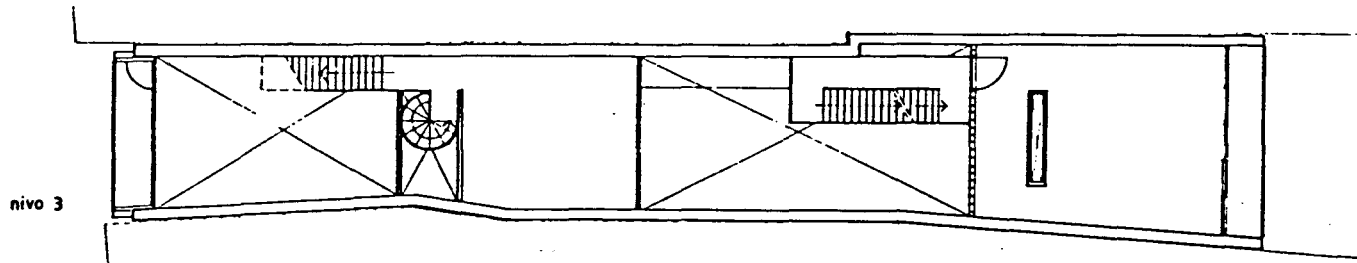
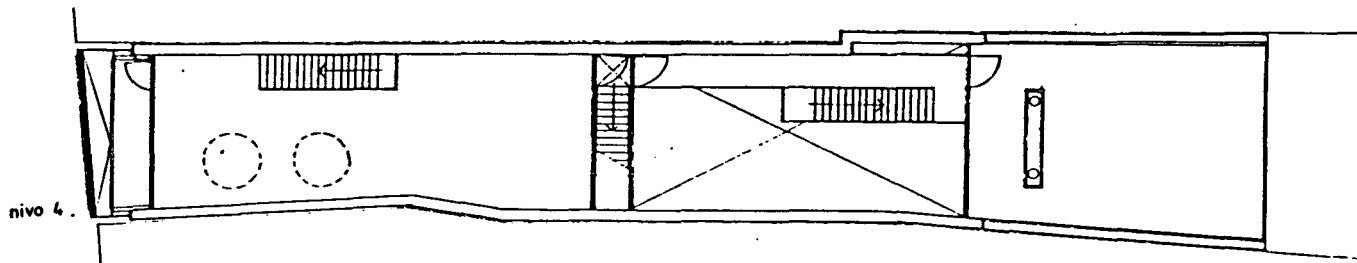
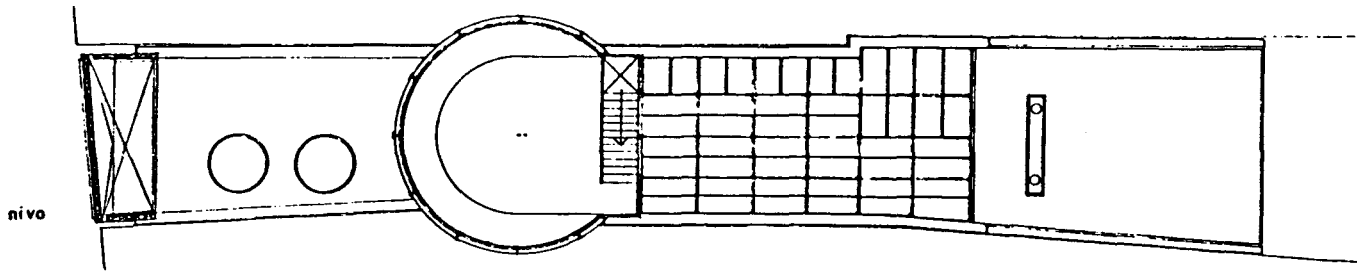
De twee schijven waartussen het eerste en het tweede huis zich bevinden zijn van beton. De begane grondvloer bestaat uit rood steen. De verdiepingsvloeren zijn van hout. De kozijnen, trappen, het reclamebord en het doosje van de gezelligheid zijn van staal.

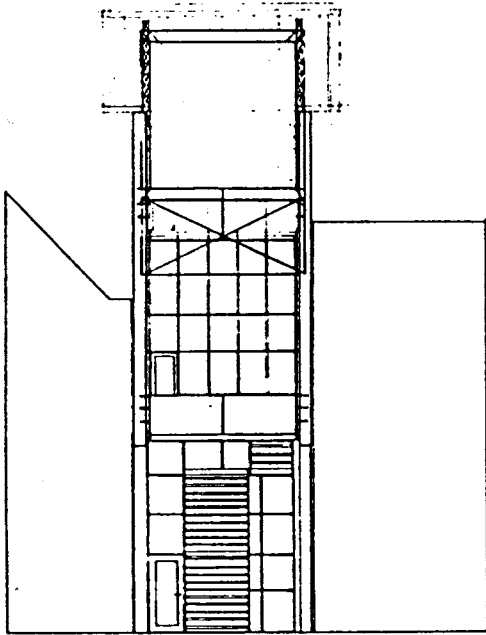

Tijdens het ontwerpen van dit huis, bemerkte ik dat de associaties van de ruimtes met bepaalde sferen, passend bij bepaalde gevoelswaarden, verband hielden met de herinneringen die ik had van het huis waarin ik opgegroeid ben. Het was een groot, gebeurtenisvol huis. Een huis aan de straat, dat naar achteren toe steeds doorgroeid was. Een huis met een voorhuis, een binnenplaats en een achterhuis. We hadden er onze winkel, mijn ouders woonden daar, mijn oma en opa en mijn zusje en ik.

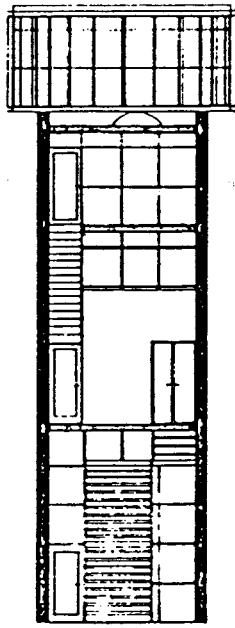

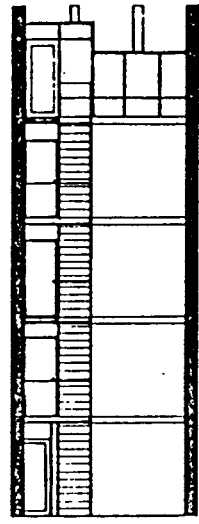

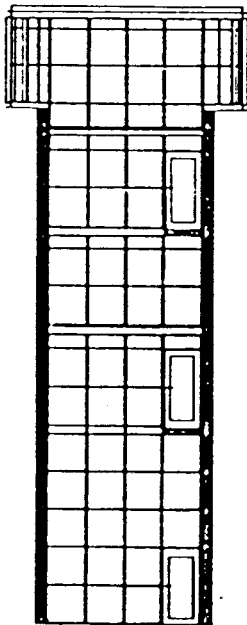
noordgevel

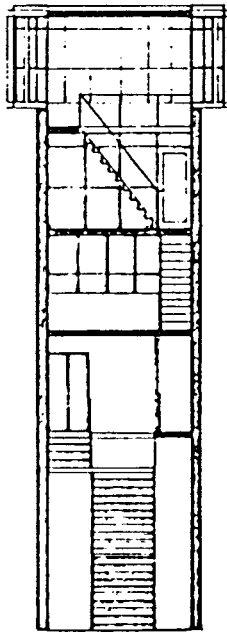
doorsnede AA

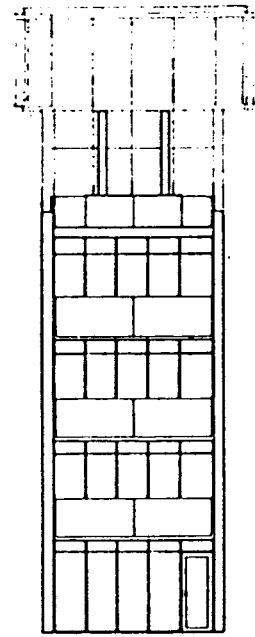
doorsnede BB

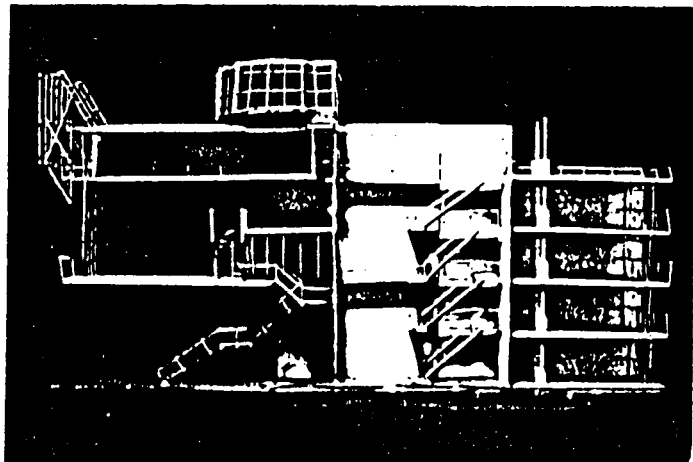
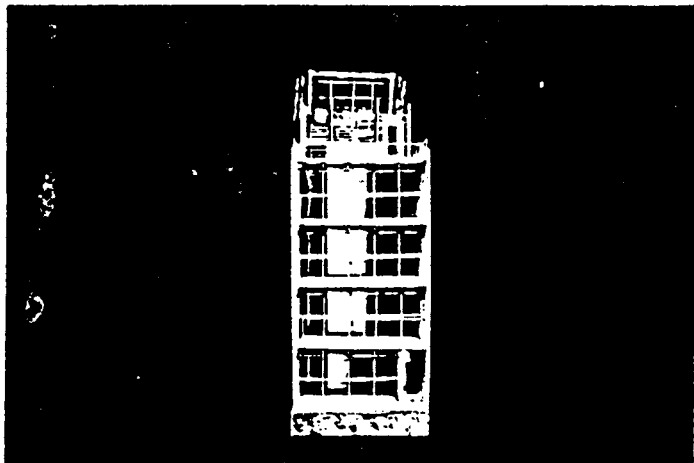
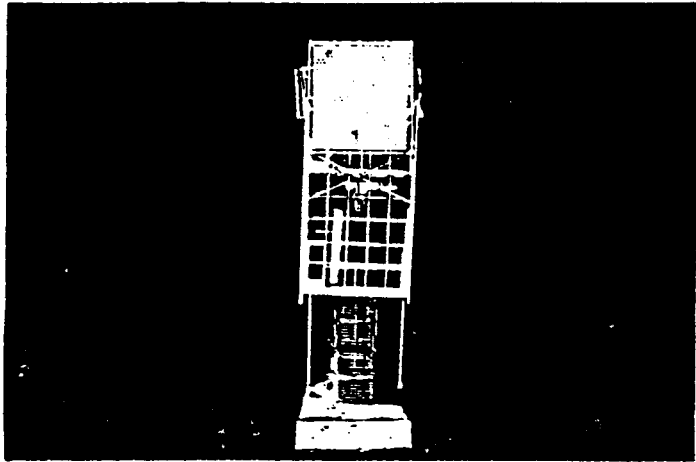
doorsnede CC

doorsnede DD

zuidgevel

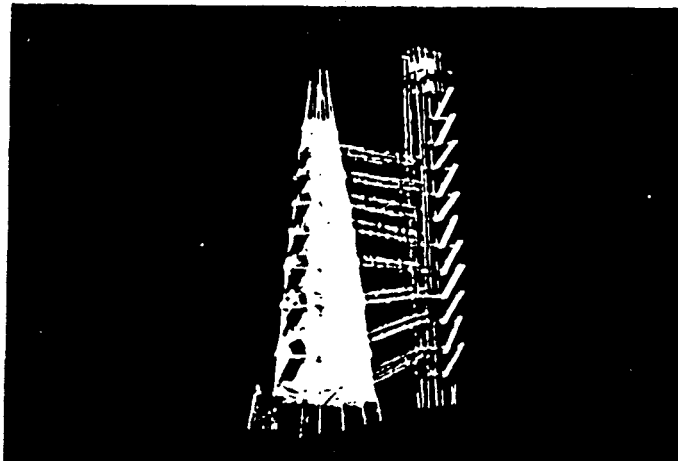
TORENS SAN-MARCO PLEIN

De opgave was vanuit de vakoefening Ontwerpen 1B, voor een reconstructie van de toren op het San-Marco plein in Venetie, als woontoren. Citaat uit het bijgevoegde stencil: "De stad Venetie wordt gezien als de spiegel van de Europese cultuur, die de Amerikaanse als opponent heeft."

En ik denk dat zij ook zo wordt ervaren door de Amerikaanse toeristen, die ieder jaar weer, in drommen aanmeren en voet aan wal zetten op het San-Marco plein. De stad Venetie vormt een caricatuur van zichzelf, en zo zijn de wanden van het San-Marco plein een decor, en niet de werkelijke Europese spiegel die de Amerikaanse tourist voorgeschoteld krijgt. Het werkelijke Europese of Italiaanse leven schuilt zich hier achter.

Het ontwerp bestaat uit twee torens. De Italiaanse toren staat op de kade en verwijst naar de oude Italiaanse familietorens, en naar het werkelijke Italiaanse leven. Op elke verdieping is een Italiaanse woning. De gordijnen van de woningen wapperen door de harde scheldpartijen van de Italianen.

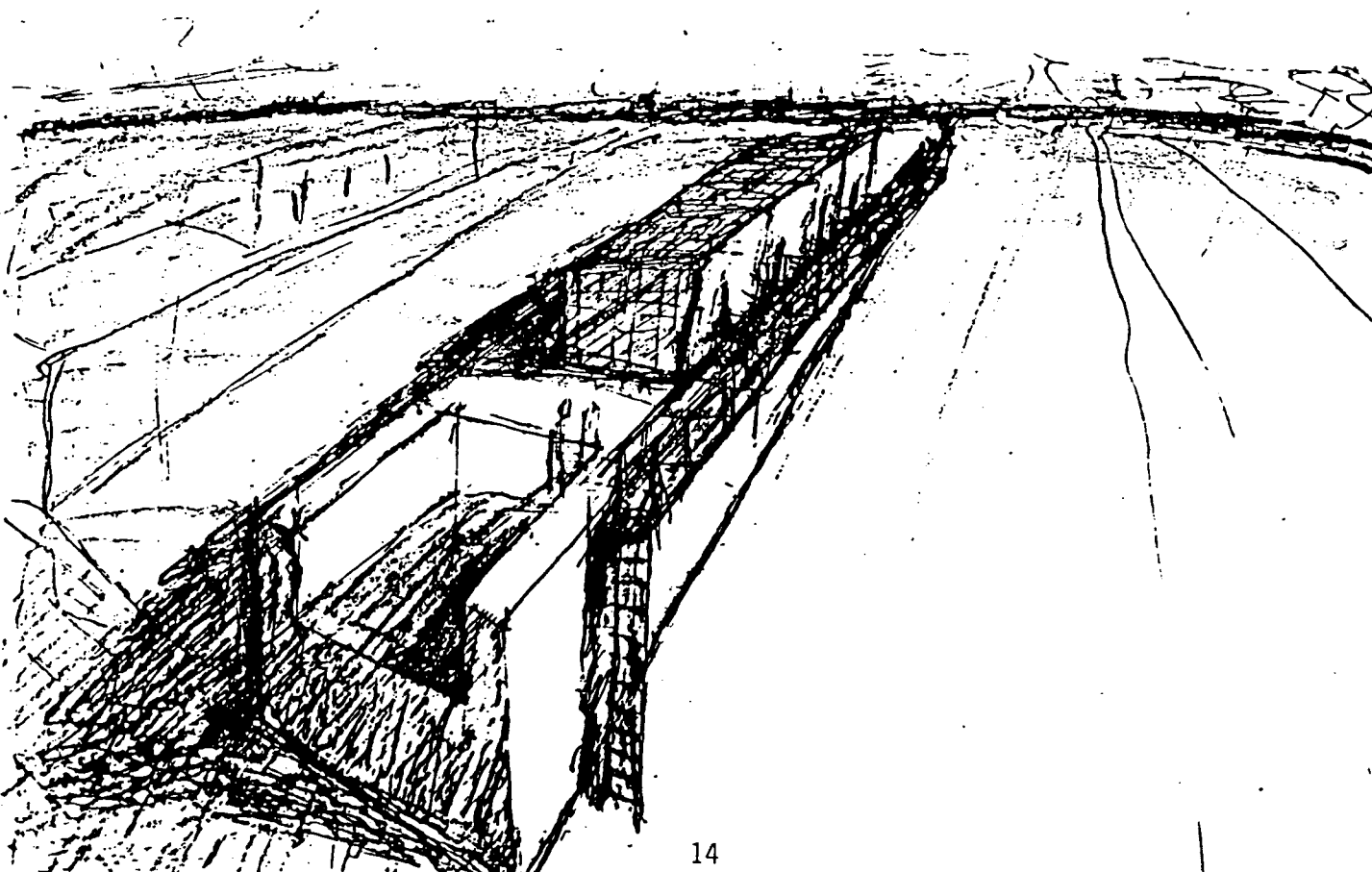
De Amerikaanse toren staat in het water en is de moderne toren, de vuurtoren, die de Amerikaanse toeristen naar het San-Marco plein loodst. In die toren bevindt zich op iedere verdieping een hotelkamer voor de Amerikaanse tourist. Elke hotelkamer is met een Italiaanse woning verbonden door middel van een loopbrug. De loopbruggen geven het dilemma weer. Door telkens heen en weer te lopen tussen woning en hotelkamer, wordt het verschil tussen de werkelijke Europese cultuur en de Amerikaanse kijk erop ervaren.

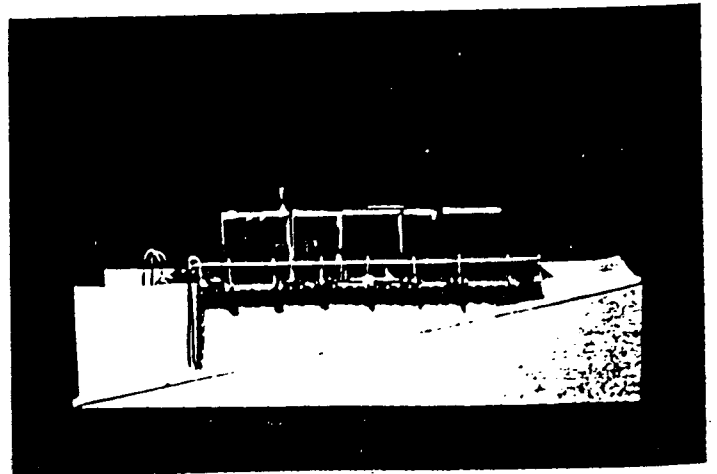
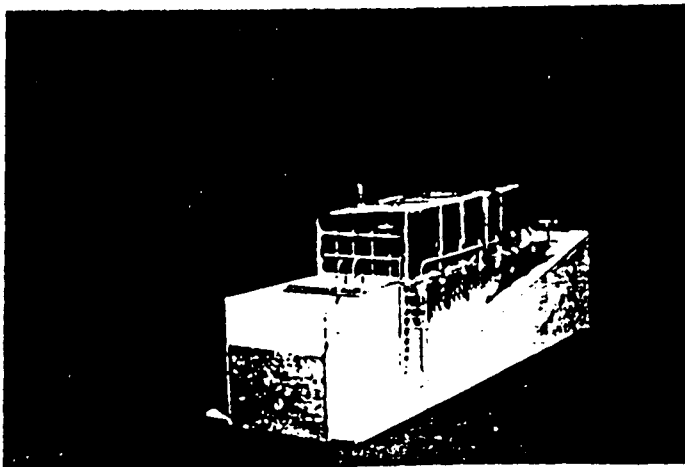
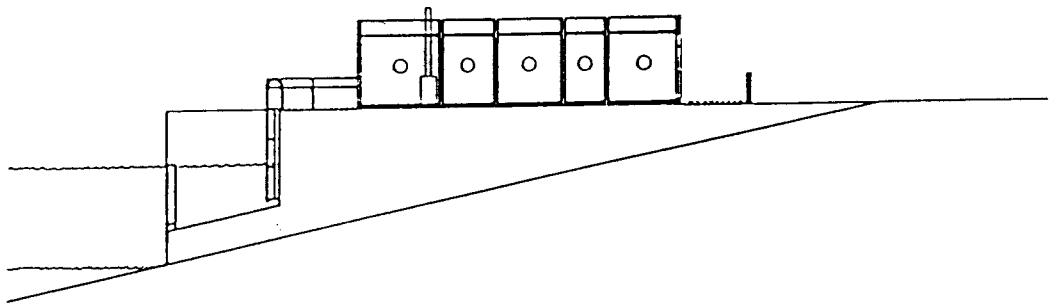
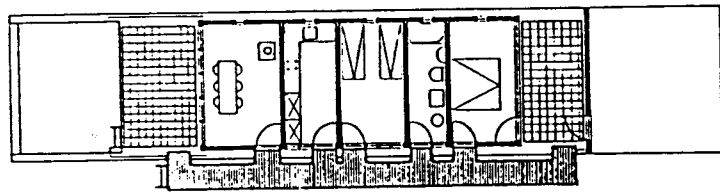
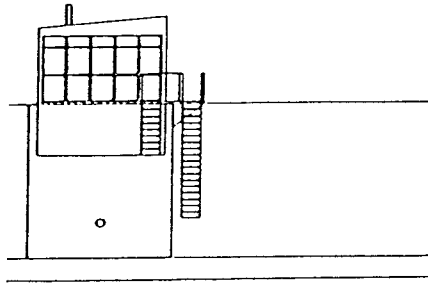
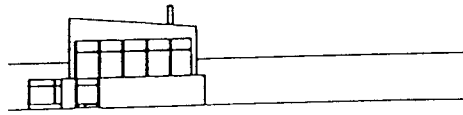

ZOMERHUISJES

Het ontwerpen van een vakantiewoning was de opdracht vanuit het vak Ontwerpen Praktijk en Theorie. Van uit de opdracht moest de vakantiewoning aan de rand van het water liggen.

Mijn zomer huisjes liggen aan de hollandse kust, aan de dijk, op een golf breker. Op de dijk loopt een weg. Vanaf die weg kan men de golfbreker oprijden, waarop de zomerhuisjes staan. Ieder zomerhuisje herbergt een functie; slaapkamer, badkamer, slaapkamer, keuken en kamer. De zomerhuisjes zijn te bereiken via de vlonder, die aan de zuidkant aan de golfbreker hangt. Er zijn twee zonneterrassen, het ochtendterras aan de oostzijde, en het avondterras aan de westzijde. Er is een zwembad in de golfbreker, dat wordt gevuld door de zee. Bij vloed is het zwembad vol en bij eb is het zwembad weer leeg. Voor de winter worden de huisjes weggehaald, net zoals de strandpaviljoens en alle andere strandhuisjes. S'winters kan dan de golfbreker het land beschermen.

WITTGENSTEIN

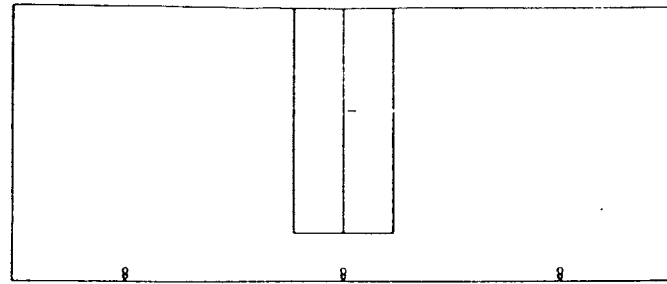
In de zomer van 1985 ben ik meegeweest met een excursie naar Wenen. Daar hebben we het huis bezocht dat de filosoof Ludwig Wittgenstein in 1926 voor zijn zuster Margarethe gebouwd heeft. Acht jaar eerder had hij een van zijn eerste filosofische werken gepubliceerd; de *Tractatus Logico Philosophicus*, die gaat over de taal van de logica. Een klein boekje, opgebouwd uit genummerde stellingen, die allen in zich logisch zijn, dus absolute waarheden zijn. Alles wat niet logisch te beschrijven valt, sluit Wittgenstein buiten. Over alles wat niet logisch te beschrijven is, zou men dan ook niet mogen of kunnen praten. Dan zou men dus onwaarheden verkondigen. In dit boekje zou dan ook alles wat te zeggen valt gezegd zijn, of citaat: "Was sich überhaupt sagen läßt, läßt sich klar sagen, und wovon man nicht reden kan, darüber muß man schweigen."

Je zou het huis kunnen zien als een voortzetting en een complement van de door Wittgenstein ontwikkelde taal van de logica. Door het huis te ontwerpen gebruikt Wittgenstein de taal van de architectuur, waarmee hij datgene kan uitdrukken, wat door de taal van de logica buitengesloten wordt. Datgene waarover men moet zwijgen.

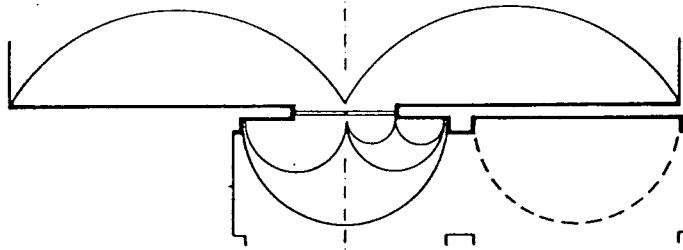
Door zijn soberheid en geconcentreerdheid wordt het huis meteen in zijn essenties ervaren. De afgewogenheid in de proporties en de perfectie in de detaillering leiden hiertoe.

De betekenis van de kamers komt neer op hun relatie tot elkaar en tot buiten, tot de ommuurde tuin waar het huis inlag. De perfect gedetailleerde hoge stalen deuren zijn hierin het medium. Het gaan van de ene ruimte naar de andere, door de deuren wordt als een ritueel. De deuren zijn twee keer dubbel, groot en zwaar, en maken een snelle beweging onmogelijk. Tussen de dubbele deuren, en dus ook tussen de aan elkaar grenzende kamers, lijkt een vacuüm te zijn. Men moet eerst de ene kamer verlaten, voordat men de andere kan betreden.

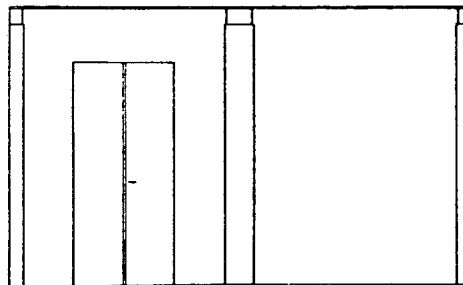
Deze vertraagde handeling leidt tot een concentratie, waarin ineens de hele essentie van het huis duidelijk wordt. Men gebruikt de taal van het huis, zonder dat er iets uitgesproken wordt.

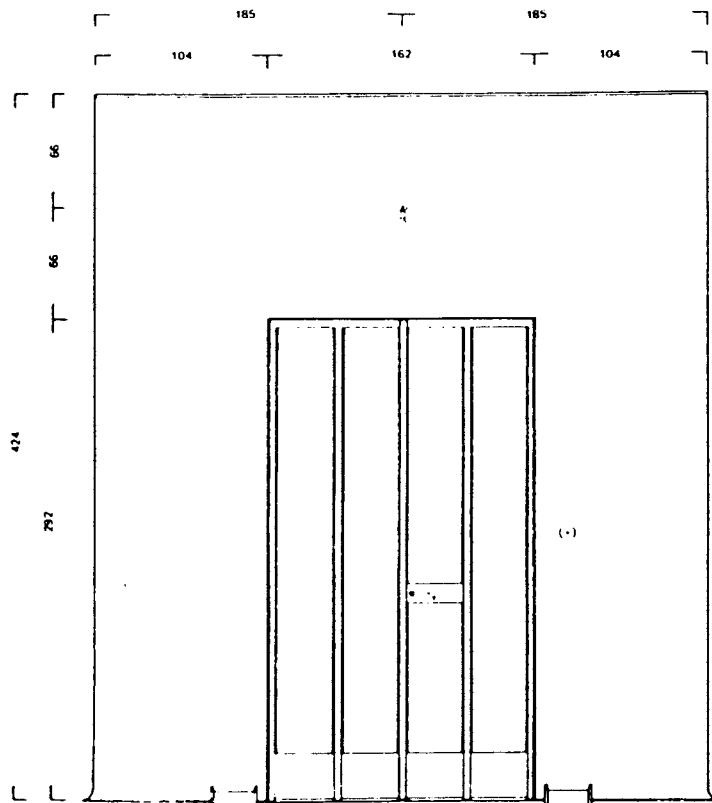
SALON | SALON

HALL | HALLE

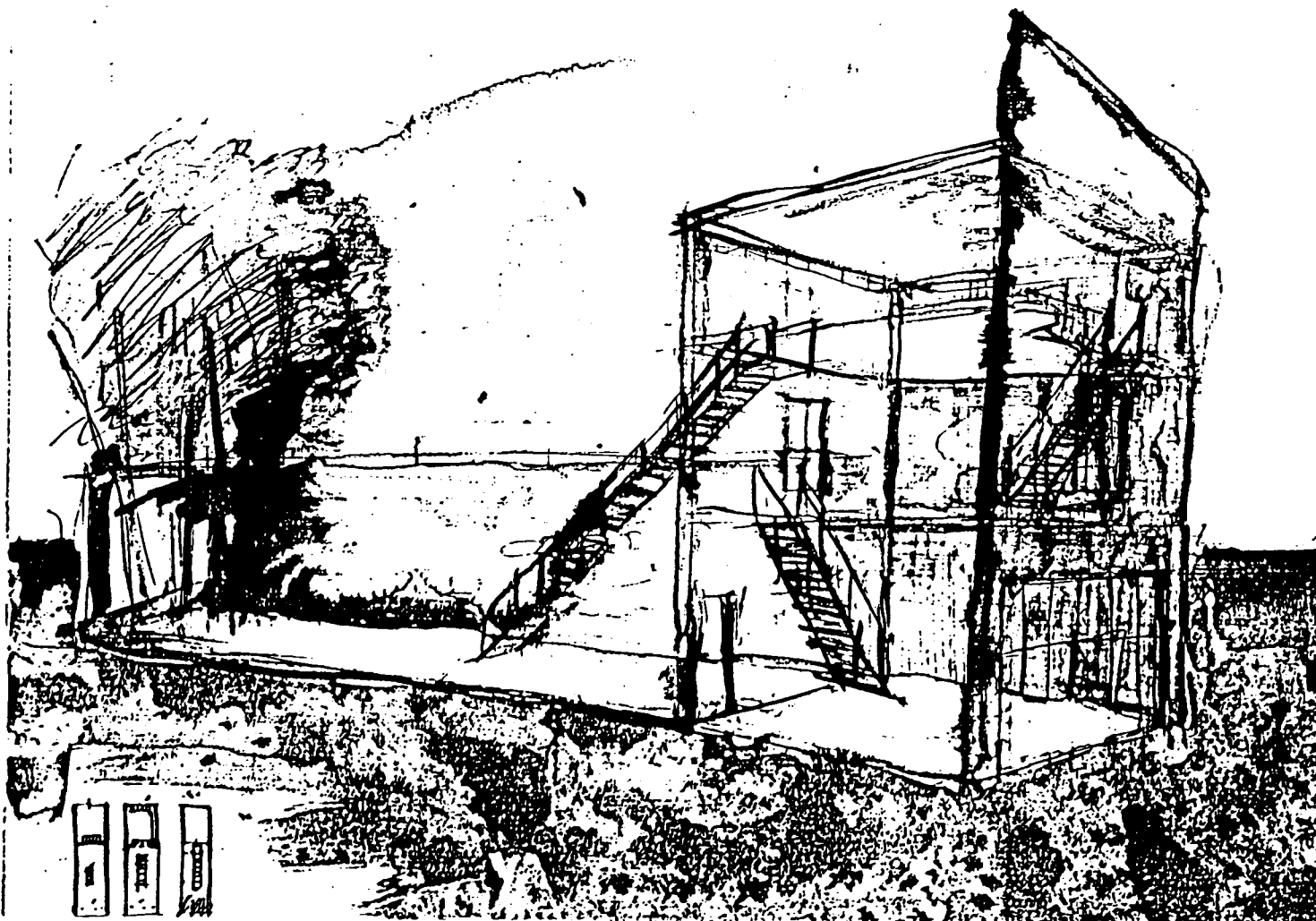
'Het spel van de symmetrie'

Ontwerptekening van de hoofdingang

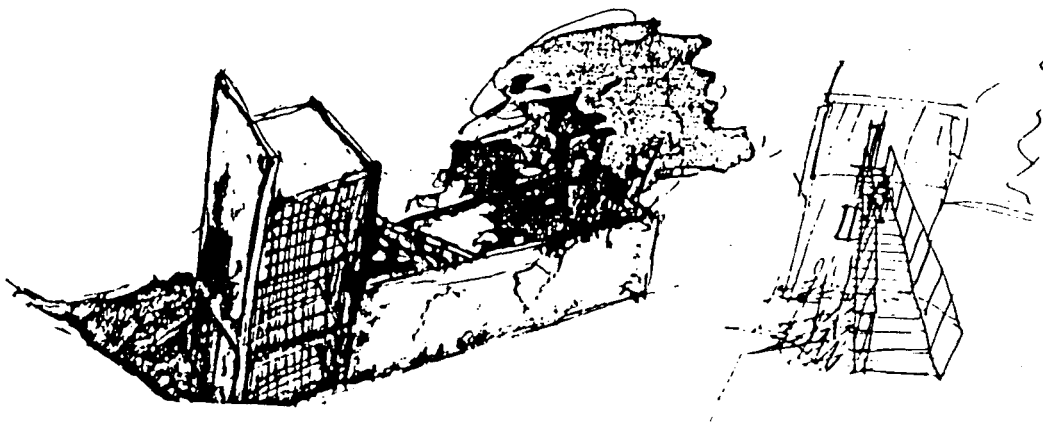
MENAGE A TROIS ESPACES

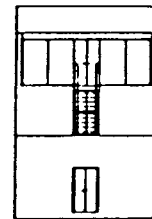
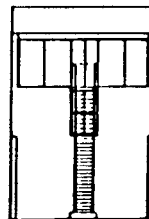
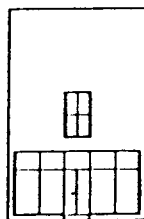
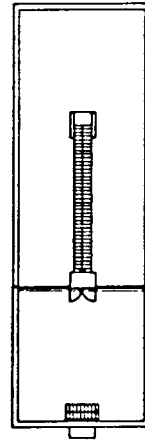
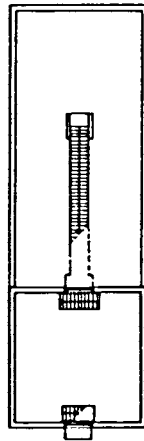
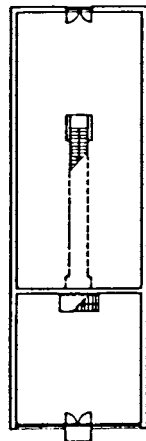
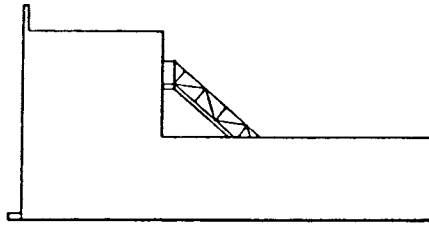
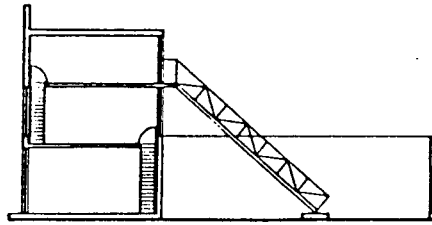
Het huis dient zich aan.
De uitwerking is een kwestie
van beheersing en telkens
aan het huis vragen
of het goed is.

De eerste kamer ligt aan de straat. Zij is open naar de straat toe. Zij is de toegankelijke kamer. De voorgevel hoort bij de straat en bij deze kamer, en geeft daarom ook de grootte en hoogte van deze kamer aan. Ik noem deze kamer de kamer van de communicatie. Het is gemakkelijk om hier binnen te komen. Met een grote stap sta je binnen. Er staat een grote tafel in het midden, waaraan iedereen kan aansluiten, en kan deelnemen aan wat er op dat moment gaande is. Of er nu geconverseerd of TV-gekeken wordt.

De tweede kamer ligt op de tweede verdieping. Zij is open naar de tuin toe en te bereiken door het klimmen uit de tuin via de lange trap. Op de trap kan gezeten worden op elke gewenste hoogte, om over de omgeving heen, of de tuin in te turen, met de ellebogen op de knieën en de vuisten onder de kin. De tuin wordt omgeven door hoge muren, en is een stuk in bezit genomen natuur. De tuin wordt niet onderhouden. De achtergevel hoort bij de tuin en deze kamer, en geeft ook haar grootte en hoogte aan. Deze kamer is lager dan de eerste. Ik noem deze kamer, de kamer van de gedachten. Het is de kamer voor het alleen zijn. Er staat een tafel met een typemachine om ideeën op uit te drukken. Beide kamers hebben een open kant, een ingang van buitenaf en een trap die hen verbindt met de derde kamer, die tussen hen ligt. Deze kamer ligt op de eerste verdieping en is niet de verbinding, maar de scheiding tussen de eerste hoge kamer en de tweede lage kamer. De derde kamer heeft twee ramen, die dienen voor lichttoetreding en luchtverversing. Deze kamer heeft geen andere relatie met buiten. Ik noem haar de intieme kamer. Het is de kamer voor de liefde en de verzorging, voor het slapen en het baden.

In het huis is plaats.
De kamers zijn groot.
Er is plaats om te ademen, om te denken, om te lopen,
en om afstand te nemen.
De kamers zijn niet onderverdeeld.
Ze hebben muren, een vloer, een plafond, een deur en ramen.
Er is ruimte voor contact en
er is ruimte voor afzondering.
Er zijn geen vides, sêres, loopbruggen of lichtstraten.
Er is geen organisatie of volgorde van gebruik.
Er is alleen garantie voor een thuis.

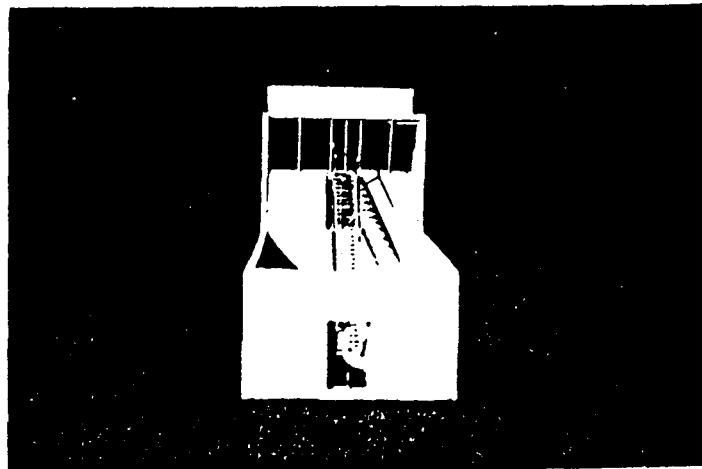
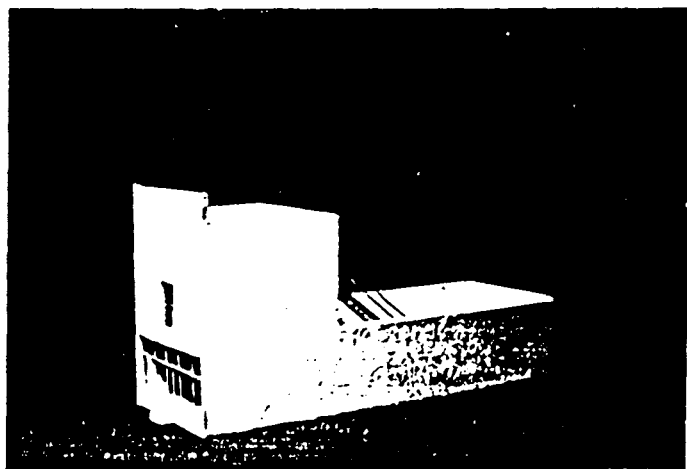
Ik heb dit huis met dit verhaal opgestuurd naar Japan, naar de
Shinken-Chiku prijsvraag van 1985, met als thema:

"Bulwork of resistance". Het huis is op krantepapier getekend
met potlood. Het papier koste 8 cent per vel en het potloodje
f1,20. De kosten voor presentatie waren dus f1,36.

Ik heb de orginelen opgestuurd, en ben ze nu dus kwijt. Maar
dit hoort eigenlijk ook bij de handeling van het opsturen.

Ik bracht de koker met de tekeningen en het verhaal voor Japan
naar het postkantoor. De postbode vroeg mij wat er in de koker
zat, om dit in te kunnen vullen op de vrachtbrief.

Ik probeerde het aan hem uit te leggen, en toen vulde hij het
formulier in met het woord "poëzie".

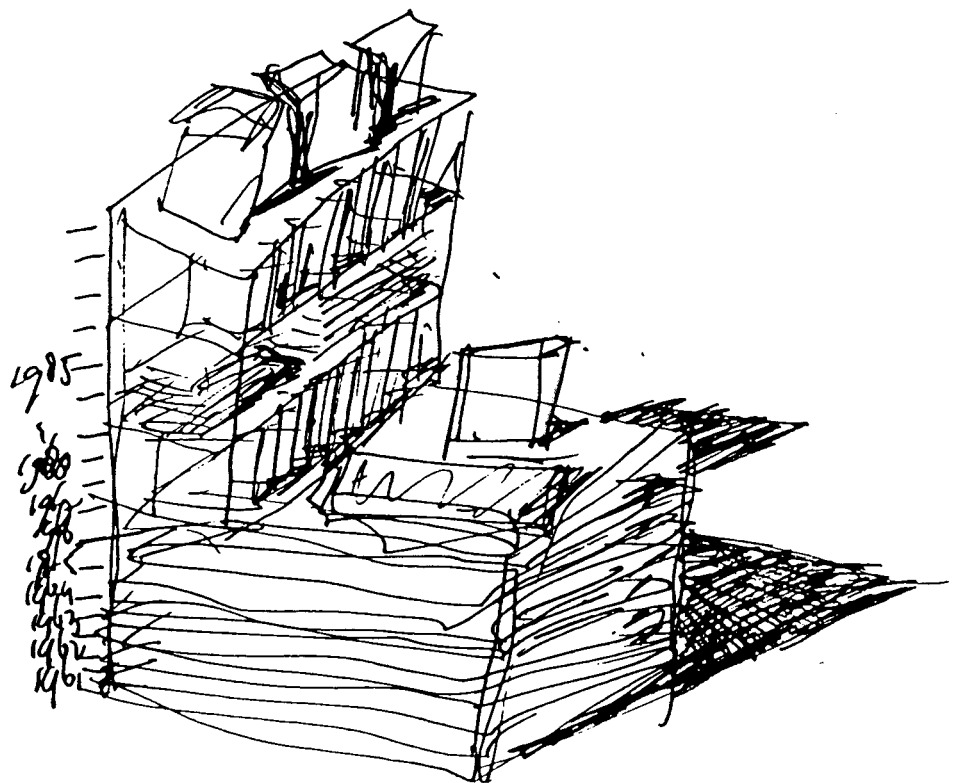

GEDACHTENKASTEN

De kast is de plaats waar je je gedachten in opbergt.
Aan de kast is niets te zien, maar alle gedachten zitten erin.
Zo kun je later nog een keer van je gedachten gebruik maken,
of van gedachten veranderen.
Het huis is de plaats waar niet iedereen mag komen.
Het is de permanente expositieruimte van jezelf.
Het is de plaats waar je met je eigen gedachten kan praten.
De gedachten die je op de muren schrijft of tekent.
De stad is de plaats waar je met de omgeving kan praten..
Zo zou ieder huis zijn gevel iets kunnen laten vertellen.
Ieder huis zou zijn eigen reclamebord kunnen hebben, dat iets
te vertonen heeft vanuit dat huis.
Zo zou je met de gedachten van de stad kunnen praten.

Misschien zou je kunnen zeggen dat de stijlen, de vormen,
de richtingen en de leeftijden van de gebouwen in de stad
hun reclameborden zijn, en dat je zo de gedachten van de stad
zou kunnen lezen, en haar daardoor beter begrijpen.
Vaak gaan die gedachten van de stad ver terug in de tijd,
in de tijd ver voordat jouw gedachtenkast ontstaan is.
Ook deze gedachten zou je moeten begrijpen, om verder te kun-
nen denken in de gedachten van de stad.

BEELDGEDICHTEN

T u s s e n c o l l o q u i u m
A N N E T T E M A R X
V r i j d a g 7 M a a r t
1 4 . 0 0 u u r H G 3 . 6 4

VITRITETERREIN MIDDELBURG (met Ady Stekete)

Zo hebben we ook de stad Middelburg proberen te lezen, geprobeerd haar te verstaan en voort te zetten. Wat ons het eerste opviel was het hypocriete in deze stad, waardoor zij moeilijk te lezen was. Citaat uit de toelichting:

"Onze inspiratie hebben we uit woede geput.

Kwaadheid over de heropbouw van Middelburg.

Het steen voor steen weer opstapelen van de oude stad, als een door elkaar gegegooide puzzel.

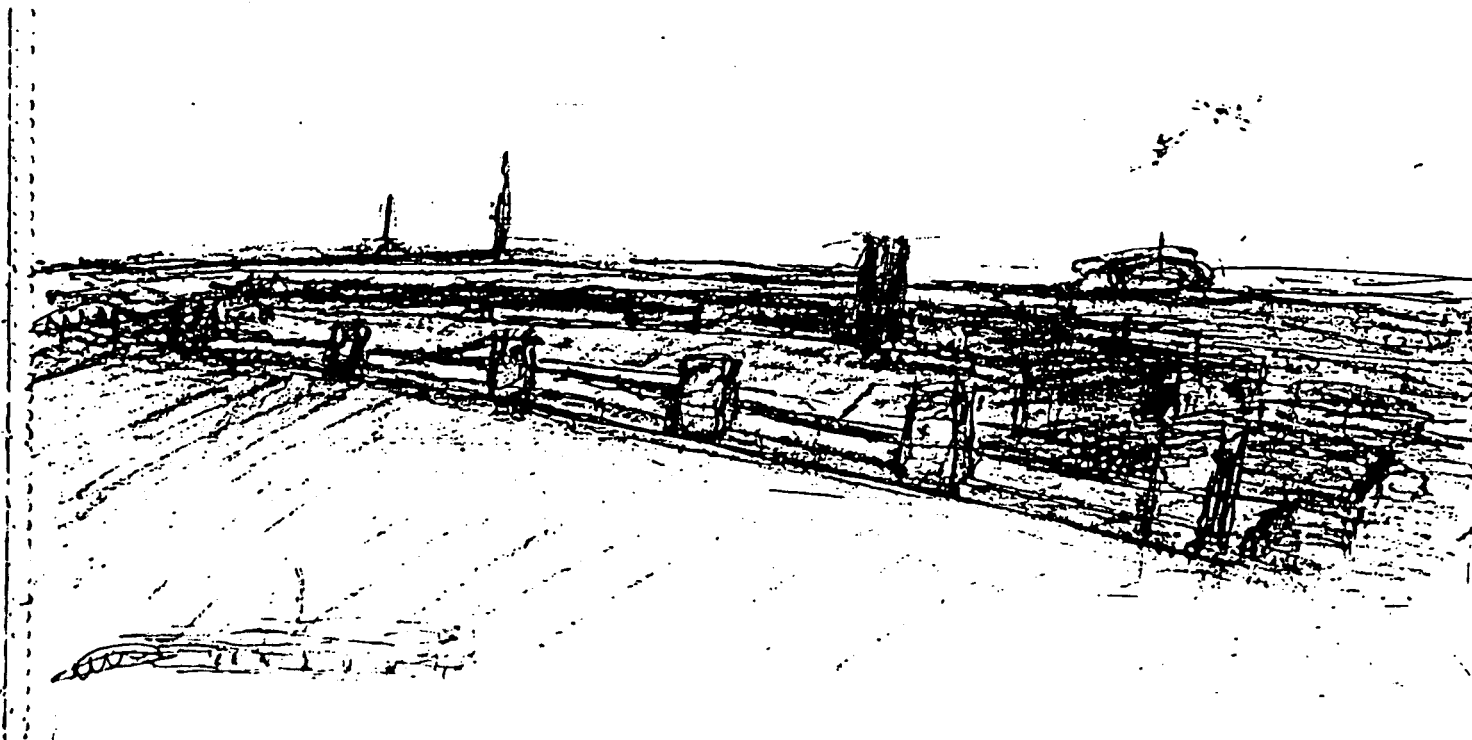
Alsof het bombardement nooit heeft plaatsgevonden.

De oude structuur is er weer, de straten zijn er weer, de huizen staan er weer.

Maar heeft dit stadsdeel ooit de warmte terug gewonnen, die de behouden stad wel nog heeft.

Je kunt de oude stad niet terug roepen met stenen en rode kapjes.

Wij willen niet meer deze hypocritie.

De stad een gebied erbijgeven.

Een gebied dat tot nu toe vergeten was.

Een gebied dat door de mensen niet beleefd werd.

Een plan maken dat kan meedoen met de kwaliteiten van de oude stad.

De lange statige grachtenwanden waarachter zich
een andere wereld verschuilt.

Het plangebied ligt geïsoleerd.

Haar zijde van de stad kent geen overbrugging van het kanaal.

De stad is aan één zijde ontwikkeld,
qua infrastructuur en voorzieningen.

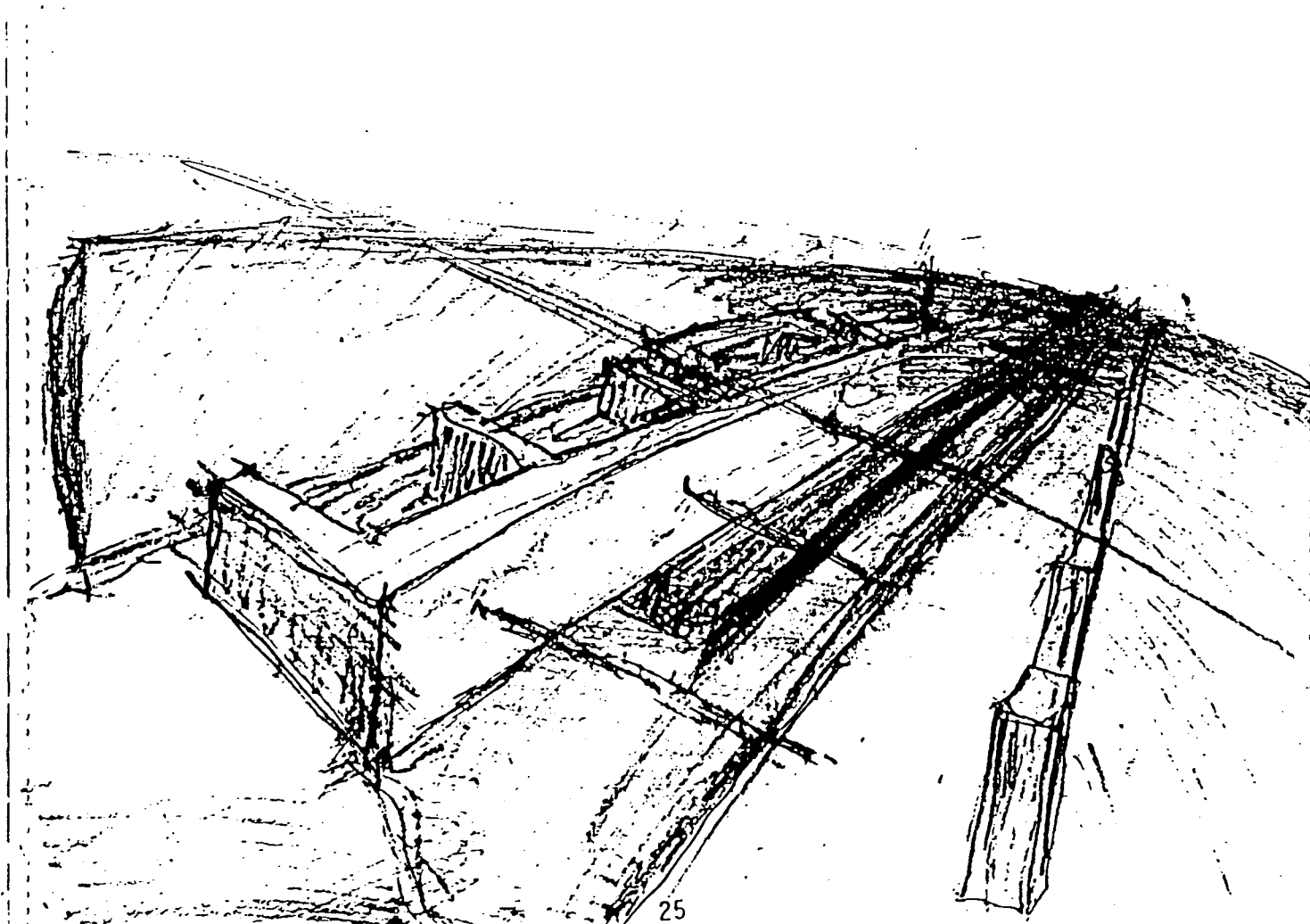
De andere zijde lijkt achtergebleven.

Dat is zij niet.

Zij is behouden gebleven.

Daar zijn de oude stille straten waaraan gewoond wordt,
waar de luie tourist niet zo gauw zal komen.

Waar de niet zo luie wandelaar zich kan verpozen, en op plaatsen
kan komen waarvan hij het gevoel krijgt dat hij ze ontdekt heeft.

We hebben in ons plan geprobeerd de gesloten hypocritie open te gooien zodat door haar helderheid, in ieder geval de plek, en hopelijk ook de stad weer te lezen was. Citaat:

"Door de eeuwen heen heeft Middelburg zich schilsgewijs ontwikkeld langs de begrenzingen die opgelegd werden door de waterstaatkundige werken. Een soort hydrofiele accretie vond plaats. Door verandering in de natte infrastructuur is op verschillende plaatsen nu alleen de gebouwde aanwas achter gebleven. De Dokhaven ingreep rechtvaardigt aldus het ontwerp van de Kinderdijk. De gerestaureerde werfloods vormt een verwijzing naar het damplein.

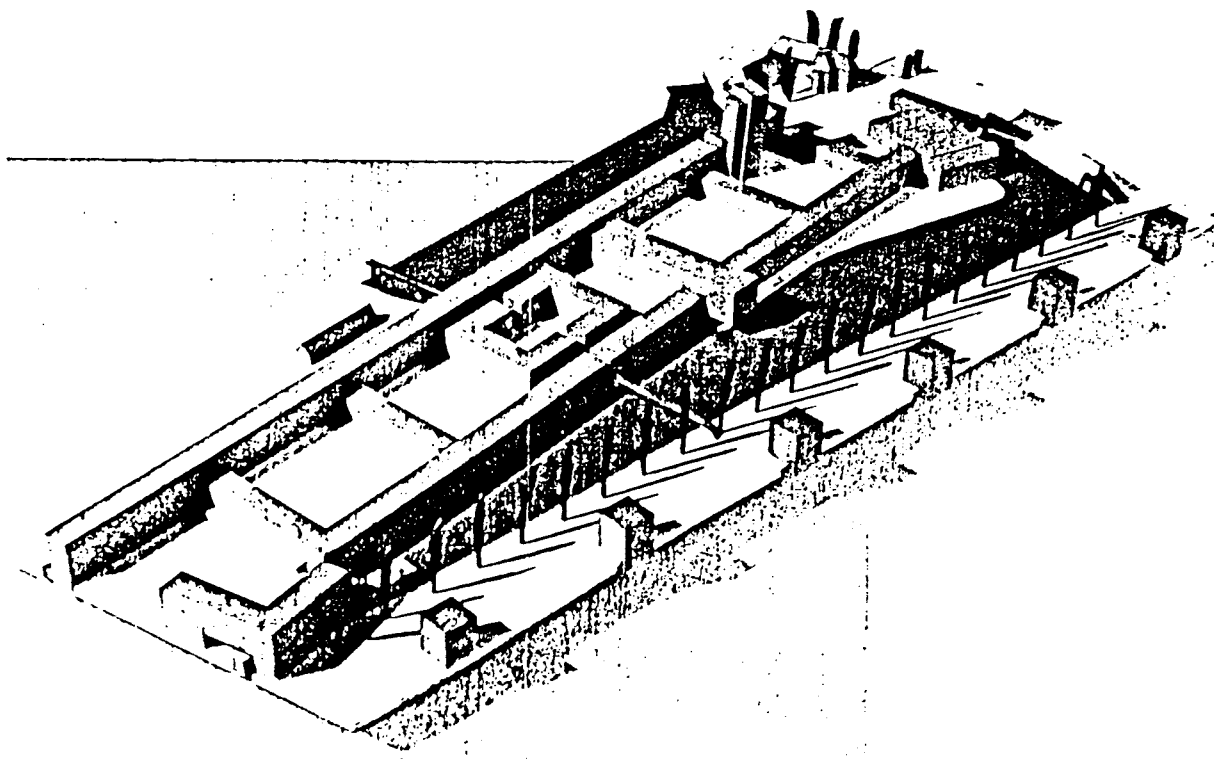
Door uitgraving van de nieuwe (Segeers)singel wordt de complexiteit van de niet geweldloze relatie tussen het kanaal en de concentrische opbouw van de stad uitgesproken en vastgelegd. Achter de lange, statige gevels van Dokhaven en Nieuwe Singel verschuilt zich eenzelfde wereld als die, binnen de Abdij en Cuyperspoort. Het plotselinge besef van verschillen in gelijkheid, de verrassing, het onverwachte, de milde verwarring.

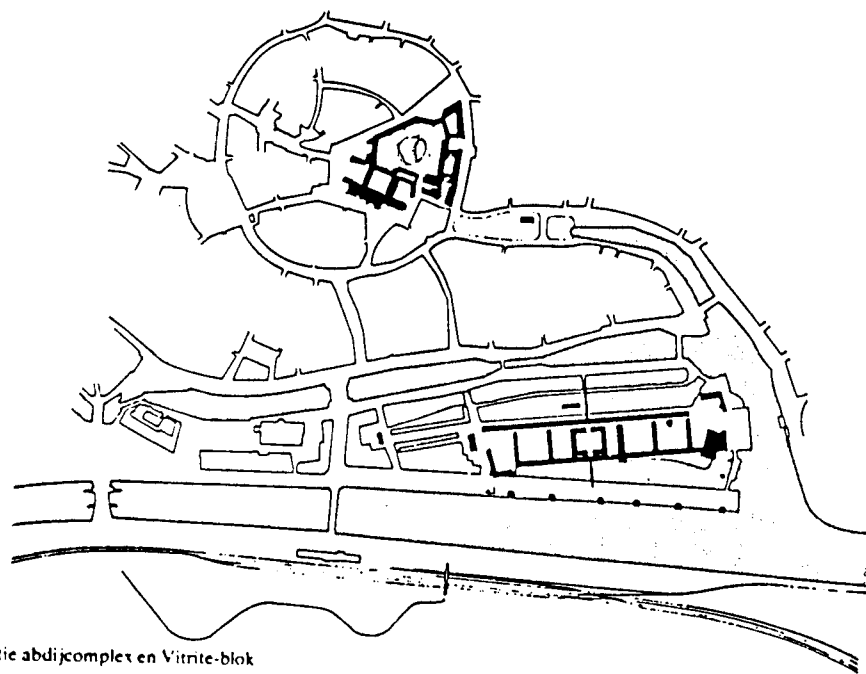
In opzet zijn alle zes hoven van het plan gelijk. Onder invloed van verschillende markante gebeurtenissen binnen en buiten de hovenstructuur krijgt elk hof afzonderlijk zijn eigen maat, zijn eigen verhoudingen, zijn eigen klank, zijn eigen reuk, zijn eigen lichtkwaliteit, zijn eigen gebruik, zijn eigen karakter. Over de hoge grond van de hoven (4.70 NAP) loopt een voetpad dat de wereld van de Kinderdijk verbindt met de wereld van het kanaal door Walcheren. Het is een historische verbinding, een snede door de schillen van de Middelburgse geschiedenis.

Het lege lijnormige karakter van het kanaal in de polder wordt reeds aangekondigd en begeleid door de Loskadepier met zijn lineaire opeenvolging van populieren, auto's en kantorens.

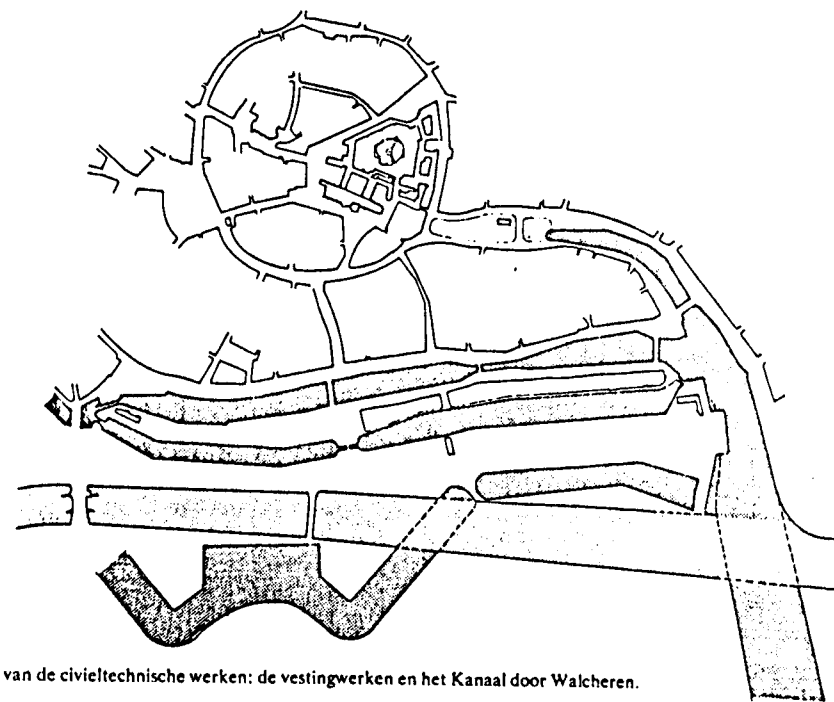
Deze kleine kantoorgebouwen liggen evenals de concentratie horecavoorzieningen en de Maisbaaiparkeerkelder, langs de perifere verkeersroute. Het bruggeneiland in de mond van de Nieuwe Singel vormt de beweeglijke verbinding tussen de twee landtongen waar overheen deze route leidt.

Het hijsportaal dat de ingang van de parkeerkelder markeert is tevens het oriëntatiepunt voor het scheepvaartverkeer in de zomermaanden. Het geeft de plek aan waar de vakantieboten aanleggen. De ingang naar de 'disco op dertig meter' ligt dichtbij het zomerse gewoel van de Maisbaai, aan het anders rustige garagepad onderlangs de Dokhaven. De Dokhaven is weer tot een stille en terughoudende getuige van de vroegere bedrijvigheid gemaakt. De Nieuwe Poortstraat vindt zijn tijdelijke beëindiging bij een nieuwere poort; de opstapplaats voor de rondvaartboot. Is de boot weg, dan kijkt de straat uit naar het tussen de bomen verscholen landhuis, het kanaal vergetend.

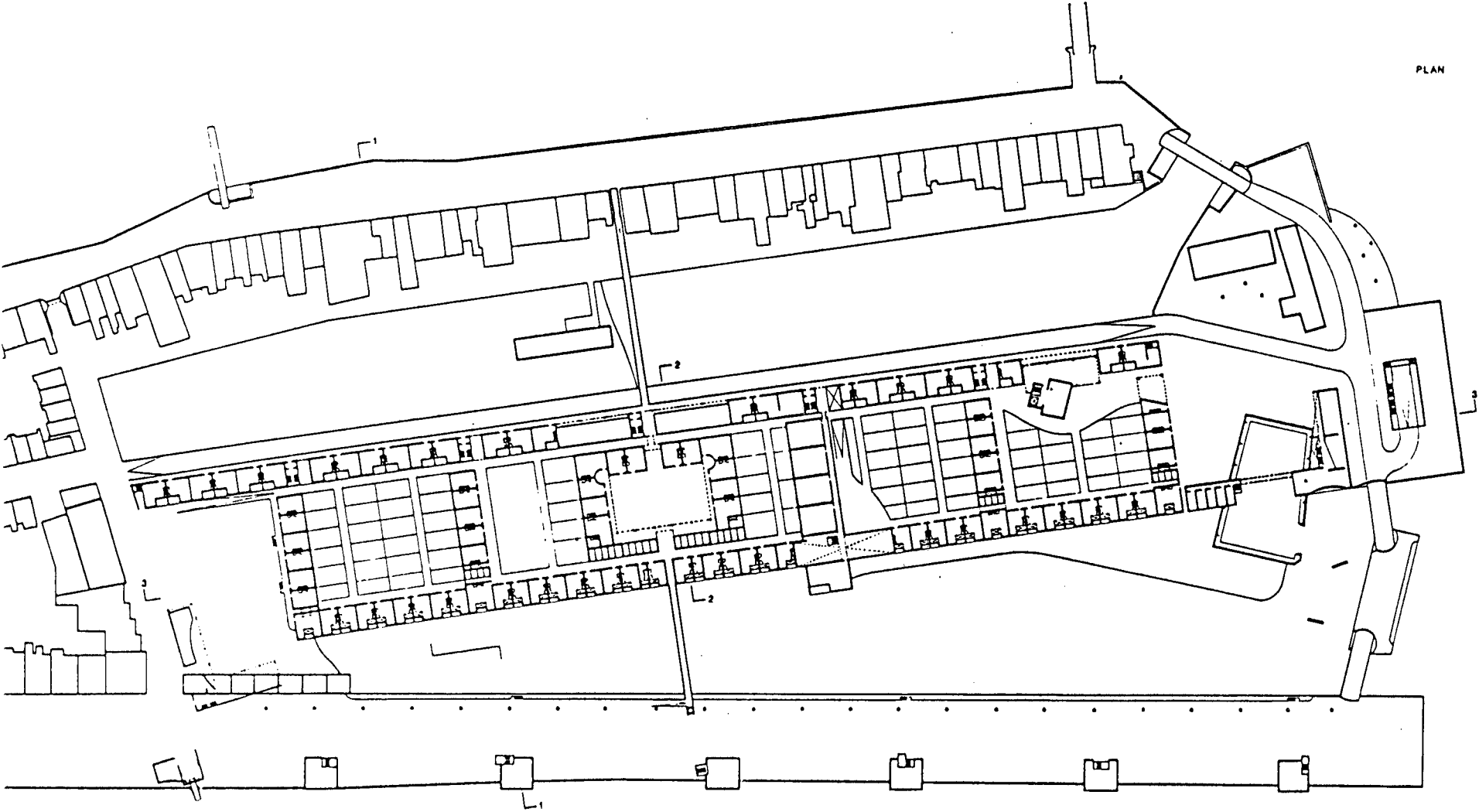

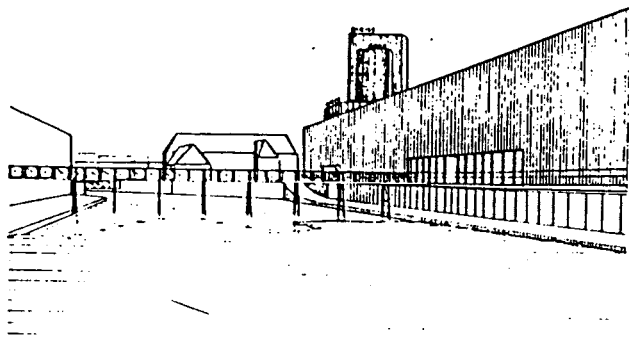
Relatie abdijcomplex en Vitre-blok

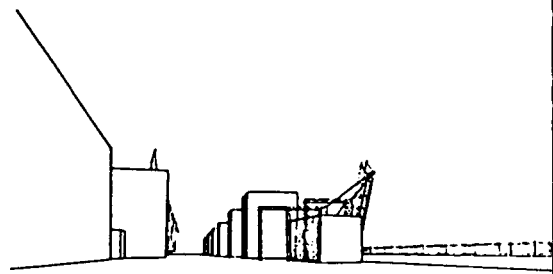
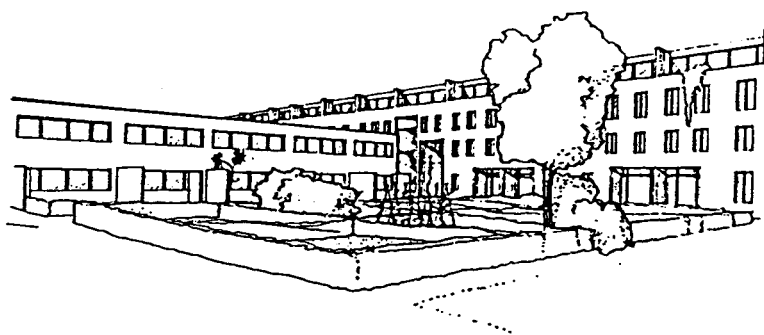
Projectie van de civieltechnische werken: de vestingwerken en het Kanaal door Walcheren.

PLAN

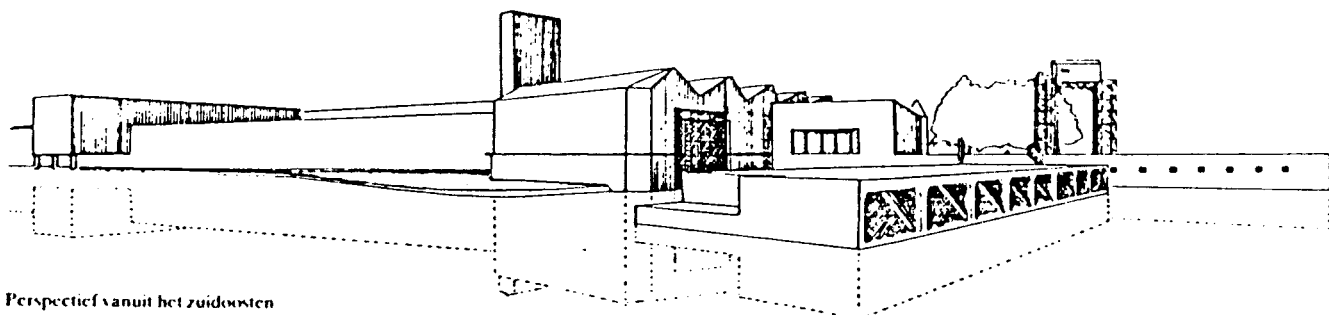
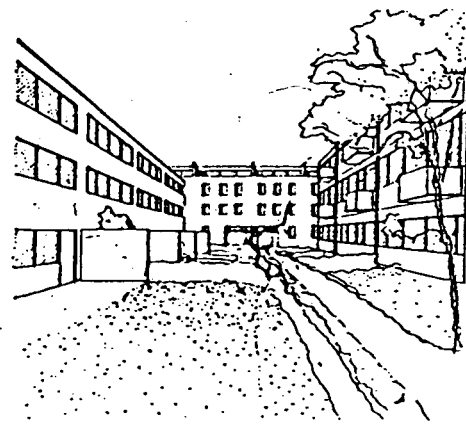
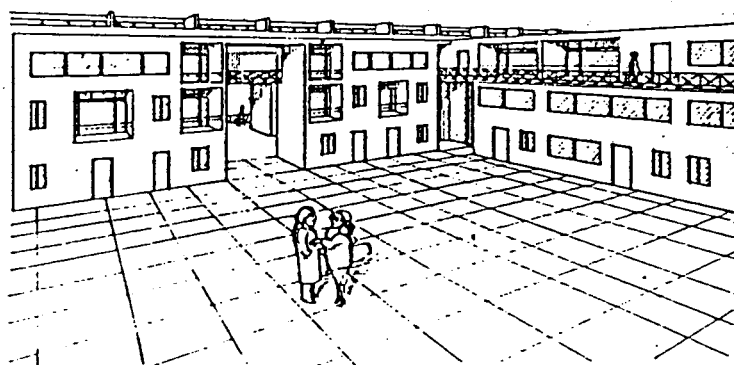

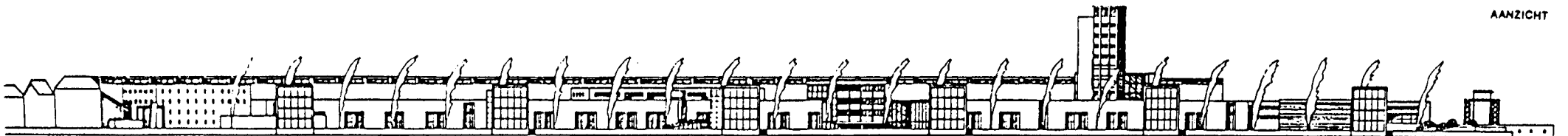
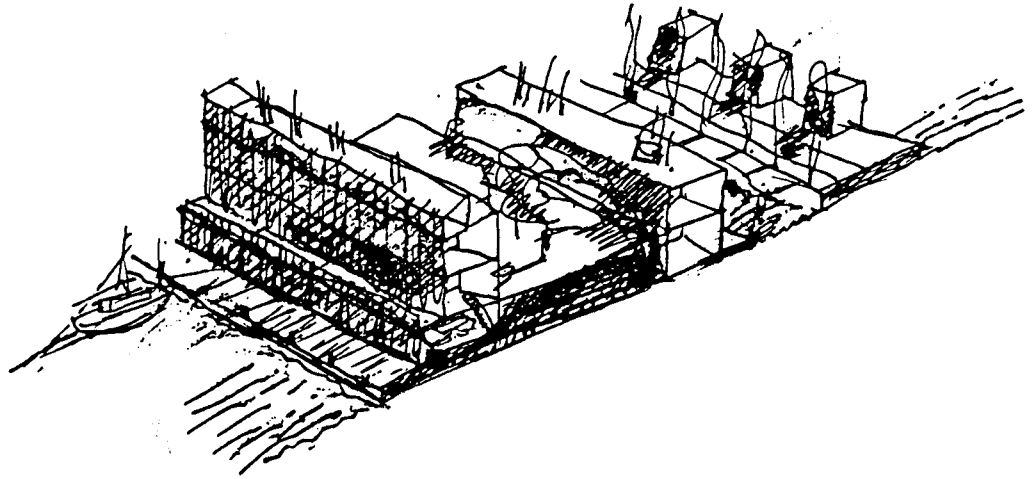
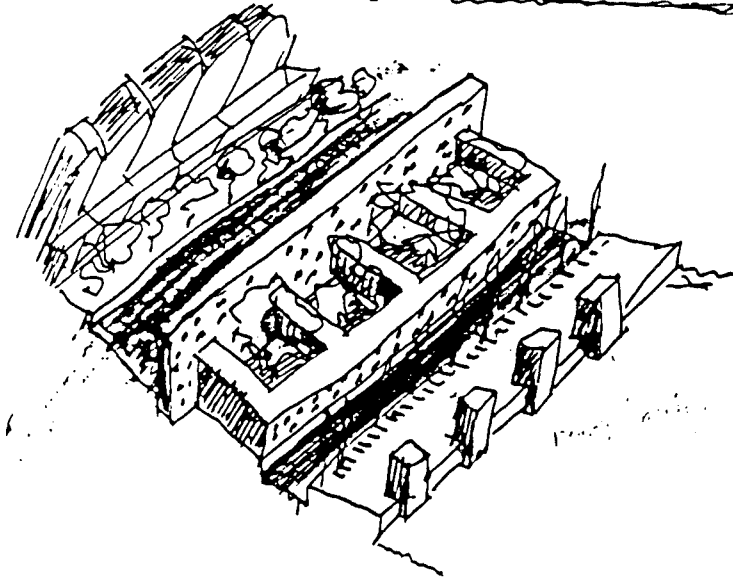
Anette Marx en Ady Stekete – Ontwerp voor de stedenbouwkundige ideeënprjz-
vraag Vitriteterrein te Middelburg, 1985, perspectief van de Dokhaven vanuit het
westen gezien: langwerpig blok en Vitrite-toren.

Perspectief van de Loskade, vanuit het westen met links populieren en re-
kantoor-torens.

Perspectief vanuit het zuidoosten

AANZICHT

COUR AFRICUS

ONTSTAANSGESCHIEDENIS EN KLEIN ANALYSE

SITTARD

De naam Sittard, komt van 'sitter', dat bergflank betekent.

De flauw hellende noordflank van de Kollenberg, als noordelijkste uitloper van de Limburgse heuvels, werd 'sitter' genoemd. Deze bergflank werd al in de vroege middeleeuwen omgeven door drie nederzettingen: Broeksittard, Haagsittard, en Sittard.

Dat de kern Sittard uiteindelijk uitgroeide tot handelsnederzetting had verband met de, sinds de romeinse tijd bestaande, handelsroute tussen Vlaanderen en Keulen en Aken, die door het gebied liep.

De noordflank van de Kollenberg werd begrensd door het moerasgebied van twee beken.

Löss, zand en rivierklei raakten met elkaar vermengd in deze moerassige overgangszône tussen de lössgronden van het zuiden, en de zandgronden van midden Limburg.

Bij Sittard was het moeras het smalst, en dus het meest geschikt om met een weg de beken te kruisen. Zo ontstond het eerste bolwerk op een kunstmatige heuvel tussen de twee beken.

Het bolwerk groeide later uit tot handelsstad, die tot ±1900 binnen haar vestingwerken bleef. De beken werden tijdens dit groeiproces voor een gedeelte overkluisd.

In 1815 werd Sittard toegevoegd aan Nederland. Dit was de aankondiging van een structurele verandering.

Door de aanleg van provinciale- (toen rijks) wegen in 1866 en de spoorwegen in 1895 vond een omkering in de infrastructuur plaats. De oude kern, zoals de stad tot rond de eeuwwisseling geweest is, is nu haar economisch centrum. Hier bevinden zich het winkelcentrum, de horeca en de oude kloosters, die tegenwoordig door onderwijs instellingen worden gebruikt. Het winkelcentrum had zich al uitgebreid via de lintbebouwing, langs de oost-west route die Sittard met Vlaanderen en Keulen verbond. Door de omkering die plaats vond werd deze route afgesneden door het spoor en de weg-verbindingen tussen noord en zuid. De oude oost-west route leidt nu naar het station.

DRIE STEDEN

Ik heb al ontwerpend, geprobeerd de stad te lezen, en haar intenties zichtbaar te krijgen.

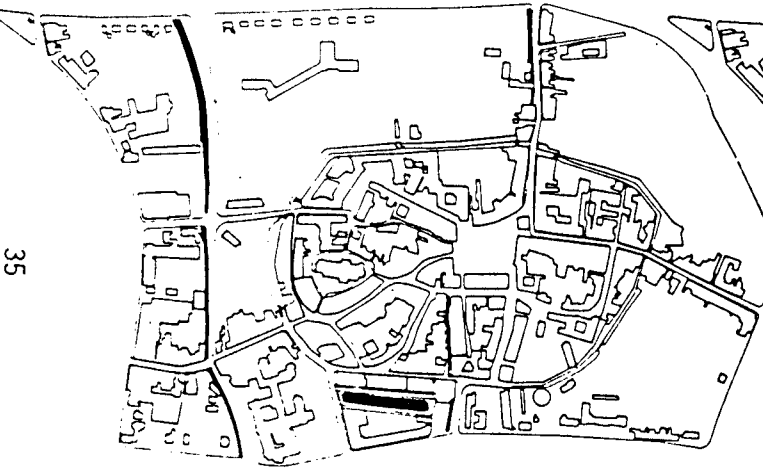
Ik zag drie steden; de eerste is de stad van de oude foto's, die voor een deel nog bestaat, maar voor een deel ook verdwenen is. Deze stad is in de herinnering van haar bewoners de echte stad. Al die foto's liggen opgeslagen in het gemeentearchief, in de herinneringenkast van de stad.

De tweede stad is de stad die er nu staat. De alledaagse stad, die gebruikt wordt. De stad van economie en politiek.

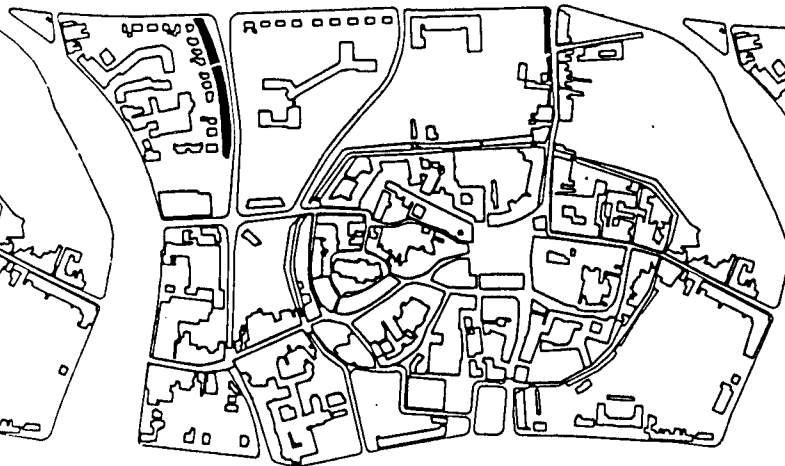
De derde stad is de gedachtenstad. In de gedachtenstad zijn beide steden aanwezig; de stad die elke dag gebruikt wordt, en de stad van de herinneringen, van de geest, van het verlangen.

De twee steden, de stad van de massacultuur, van de supermarkten, van auto parkeren, winkelwagentje volladen en weer weg, en de stad van de autochtone cultuur, de feestelijke historische stad met winkels, café's en gebeurtenissen, zouden in- en over elkaar heen moeten schuiven. Dan zou je de stad kunnen beleven op verschillende nivo's.

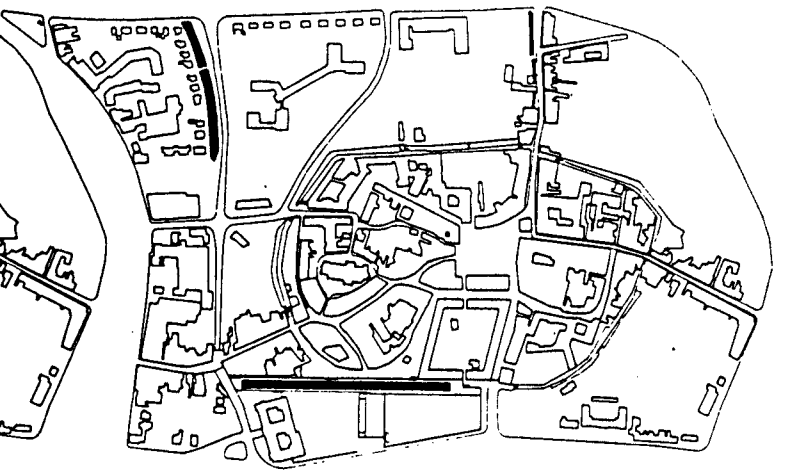
Het eerste is het nivo van de supermarkten. Het tweede, het nivo van de oude stad. Hoger ligt het nivo van de wal. De wal omvat, de stad, en vanaf de wal kan je de stad in-, en over haar groene randen heen kijken. Het vierde en hoogste, zou het nivo van de gebouwen zijn, van waaraf je alles kan overzien en kan relativieren. Van het ene nivo naar het andere, is telkens een overbrugging, een stap. Het verschil is voelbaar en er kan een keuze gemaakt worden.

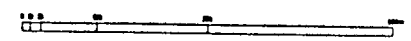
Herinneringenstad tot 1968

Economische stad tot 1987

Gedachtenstad

WANDELING DOOR HET PLAN
DE OORSPRONG VAN DE STAD

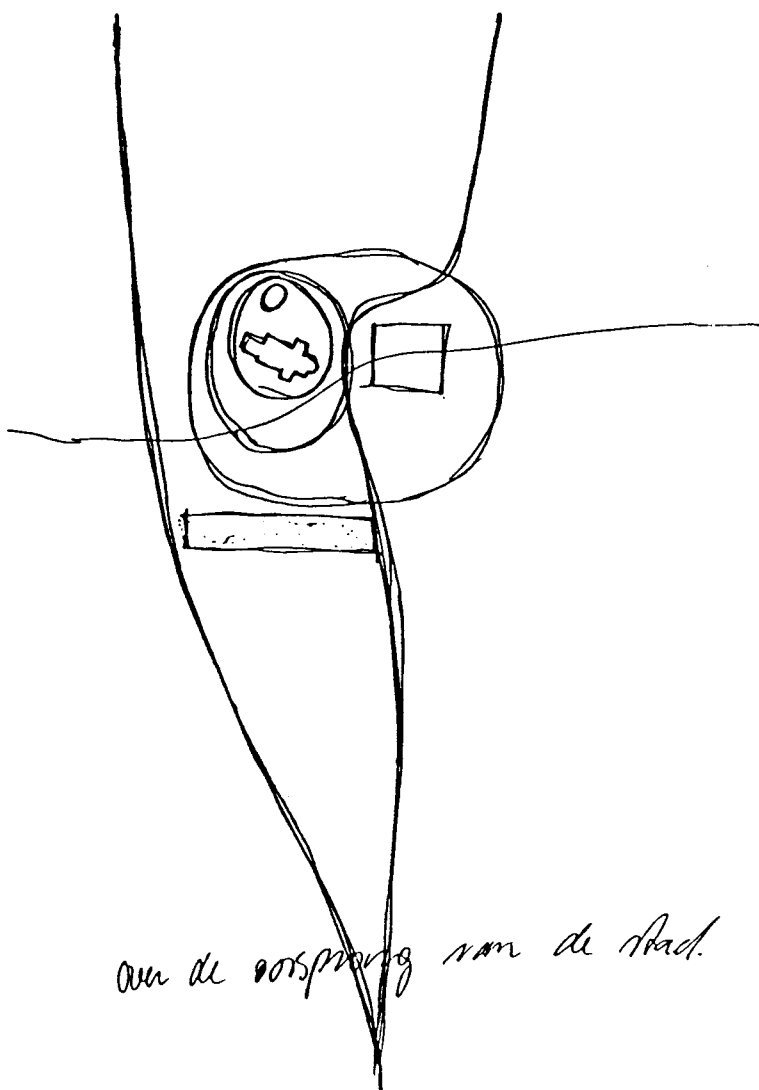
Water is de oorsprong.

De stad ontstaat tussen de twee beken. De afstand tussen de beken is de stad.

De oorsprong van de stad is het water.

Het waterbekken betekent de stad.

De oorsprong van de stad.

aan de oorsprong van de stad.

DE POORT VAN DE STAD

Het Bisschoppelijk College (gebouwd in 1857) is altijd internaat of school geweest.

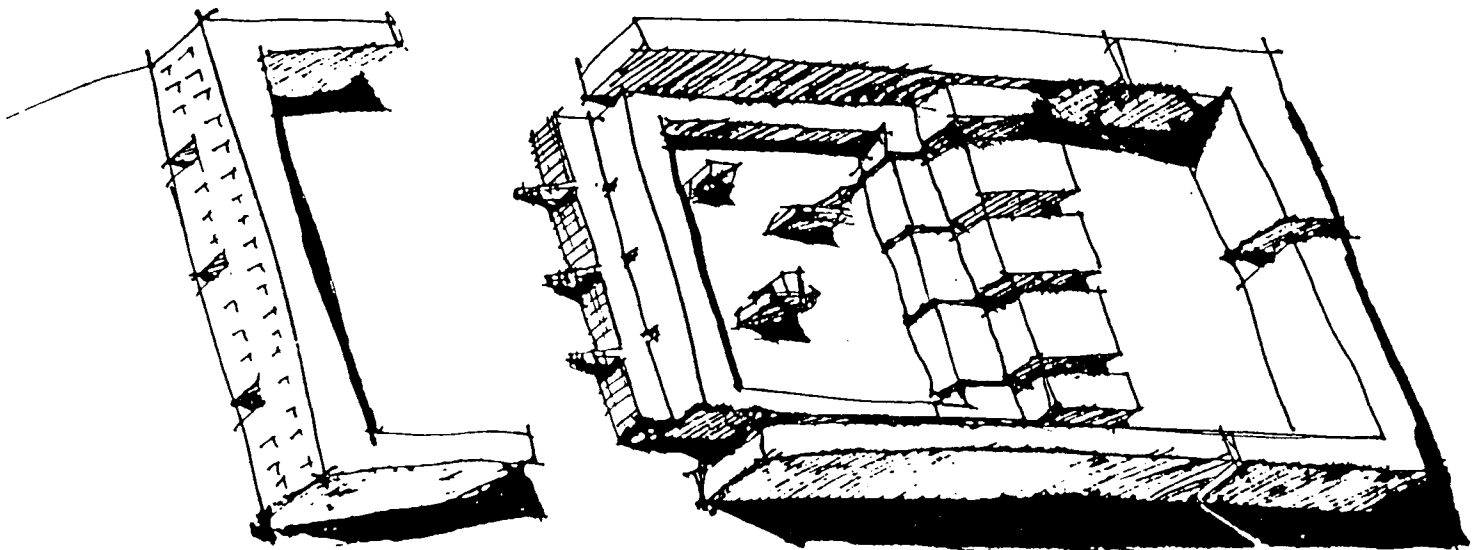
Veel bewoners van de stad zaten hier op school, en hebben er herinneringen aan.

De waarde van het gebouw is zijn nostalgie. Binnenkort gaat het gebouw zijn bestemming verliezen.

Het complex is tijdens zijn bestaan meerdere malen uitgebreid, maar nooit los van het geheel, zodat de nieuwere vleugels er toch weer deel vanuit gingen maken.

Het gebouw wordt onderdeel van de stad en krijgt weer betekenis; het gebouw wordt de poort van de stad, door zijn ligging en zijn structuur. Door er doorheen te rijden wordt het gebouw in zijn nostalgie gerelativeerd.

Veel bewoners van de stad hebben hun herinneringen. Daarom zou ik de herinneringenkast in dit gebouw willen plaatsen, zodat je bij het binnengaan van de stad, door de poort, als het ware haar herinneringen over je heen gegoten krijgt.

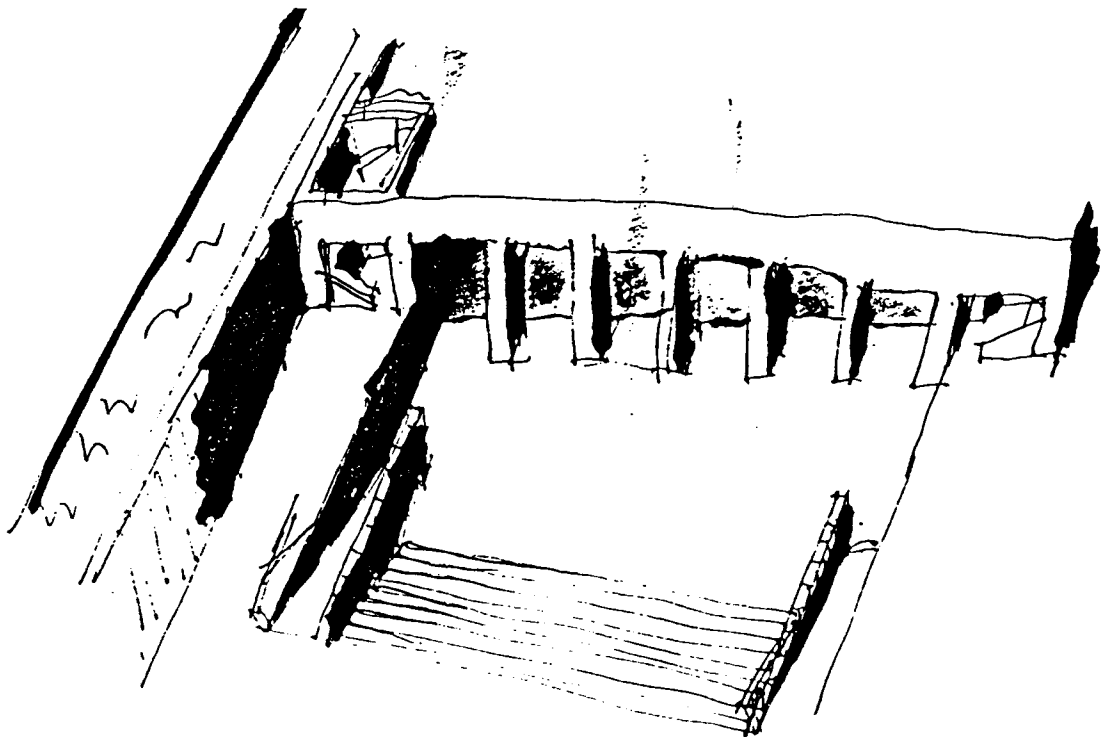
HET PARKEREN

Normaal wordt het belagen van een stad door een groot aantal auto's hinderlijk gevonden: "de middeleeuwse stad moet in haar karakter behouden blijven". Het parkeren wordt dan verstoort. De beleving van het binnenkomen in de stad, gebeurt dan in naar benzine stinkende parkeerkelders.

Het parkeren maakt deel uit van de dagelijks terugkerende gebeurtenissen in de stad.

Het aankomen rijden, het parkeren en het uitstappen vinden plaats tijdens het binnenkomen in de stad, door de poort. Zij kennen hun eigen kwaliteit.

Er wordt onder de bomen geparkeerd.

DE SUPERMARKT

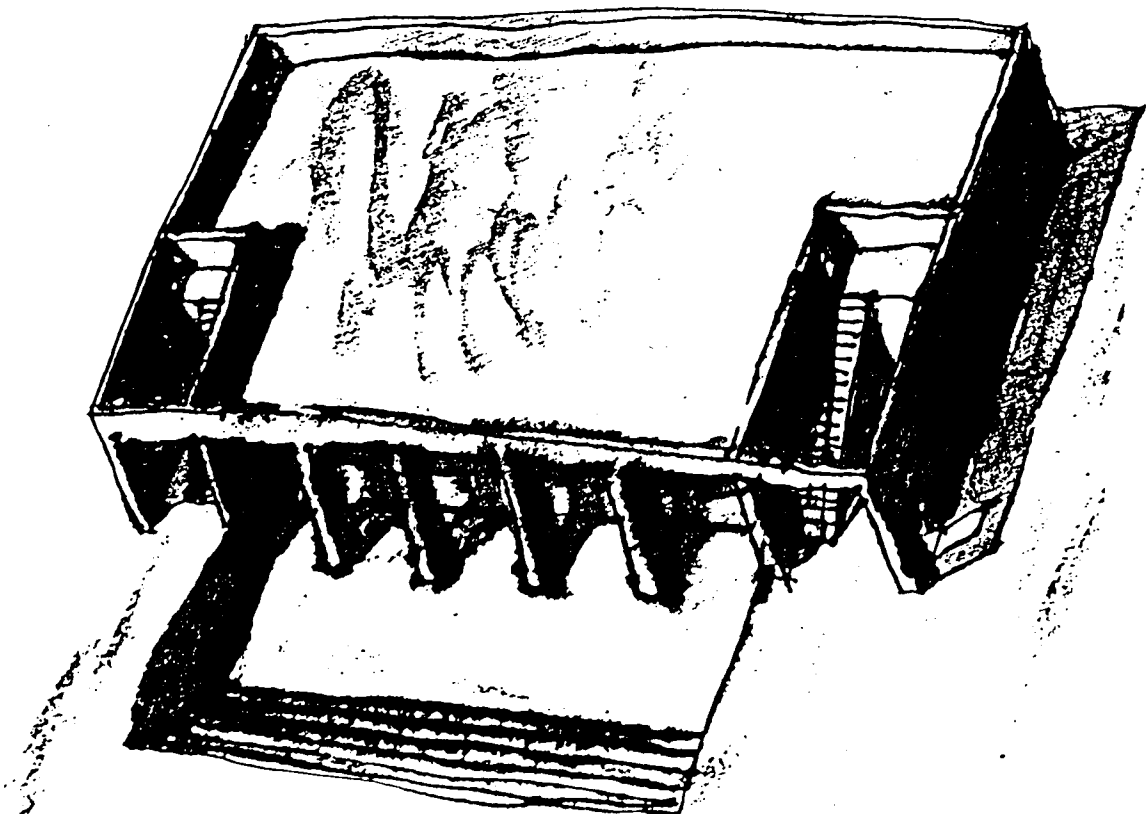
Nadat de auto onder de bomen is gestald kan men in de supermarkt afdalen.

De supermarkt bestaat uit één continue ruimte, die in de grond ligt; zij is als het ware de voorraadkelder van de economische stad.

De kolommen in de ruimte zijn van mergel, zijn dik en tastbaar; als je er met je handen langsstrijkt, komen er korrels af. Het voelt echt. Het mergel wordt aangetast door de tijd, door het gebruik. De plekken die vaak aangeraakt worden, hollen uit en blijven licht.

In de kolommen bevinden zich nissen, waarin de waren opgeslagen kunnen worden. De kolommen zijn de rekken. Alle rekken zijn het zelfde. Er zijn geen andere rekken voor andere waren, want er is geen kwaliteitsverschil; het zijn allemaal massagoederen. Bij het aanraken, bij het pakken van de waren ervaart men de essentie.

De supermarkt ontvangt daglicht door haar dak van glazen bouwstenen. De ruimte van de supermarkt heeft geen enkele visuele relatie met buiten.

GROOTTE EN DIKTE

De supermarkt is groot en omgeven door dikke muren.

Het gebouw hoeft niet onderhouden te worden.

Het klimaat regelt zichzelf door de traagheid van het dikke stenen materiaal, van de mergel.

Het kan een relatie aangaan met de tijd, het klimaat, de natuur.

Het is een normaal onderdeel van de iedere dag gebruikte stad.

Het bestaat lang.

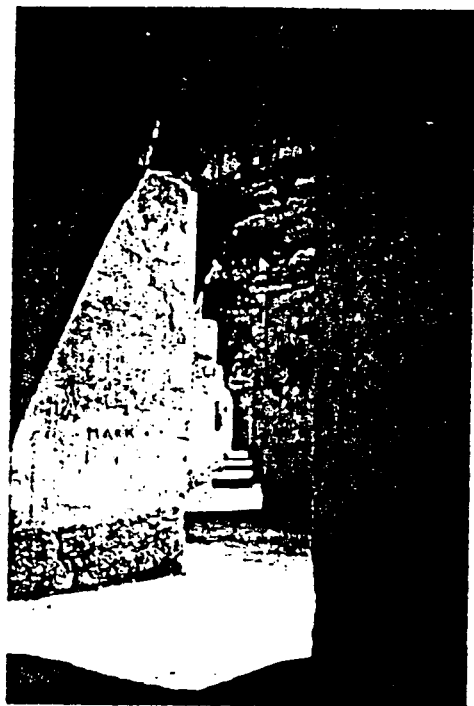
Het wordt onbewust ervaren.

RUINES

De negatieve ruïne is het verouderde snelle lichte gebouw.
Het verpaupert.

Snel, dus had eigenlijk vaak onderhouden moeten worden. De
kleuren, de felle High-Tech-kleuren verschieten. De kunststof
verandert, kan niet tegen de zon, kan geen "vervuiling", geen
stof en regen verdragen. Van deze ruïne wordt je misselijk.
De positieve ruïne is het restant van een gebouw, gestapeld
van steen, gemaakt van hout, van staal. Het steen slijt af,
verbrokken. Op het steen zijn druipsporen van de regen, mos,
plantegroei. Het hout verweerd, vermolmd. Het staal roest. Deze
ruïne inspireert.

DE BOUWKETEN IN DE SUPERMARKT

Andere functies dan opslag, die niet in de nissen hun plaats kunnen vinden, zoals koel- en vriescellen, paskamers, kantoren, sanitaire voorzieningen, kassa's en opslag van afval, worden ondergebracht in bouwketen, die los tussen de kolommen geplaatst zijn. Die bouwketen zijn willekeurig en veranderbaar. Hun materiaal is goedkoop en flexibel; planken, spaanplaat, hardboard, maar toch nog tastbaar.

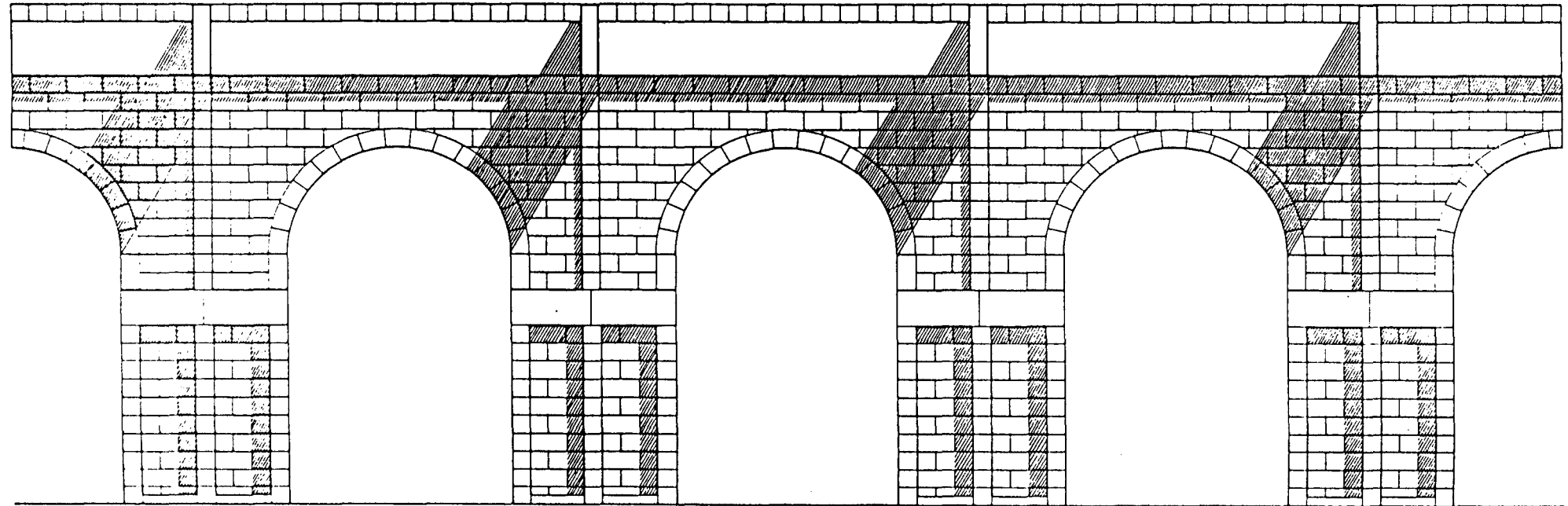
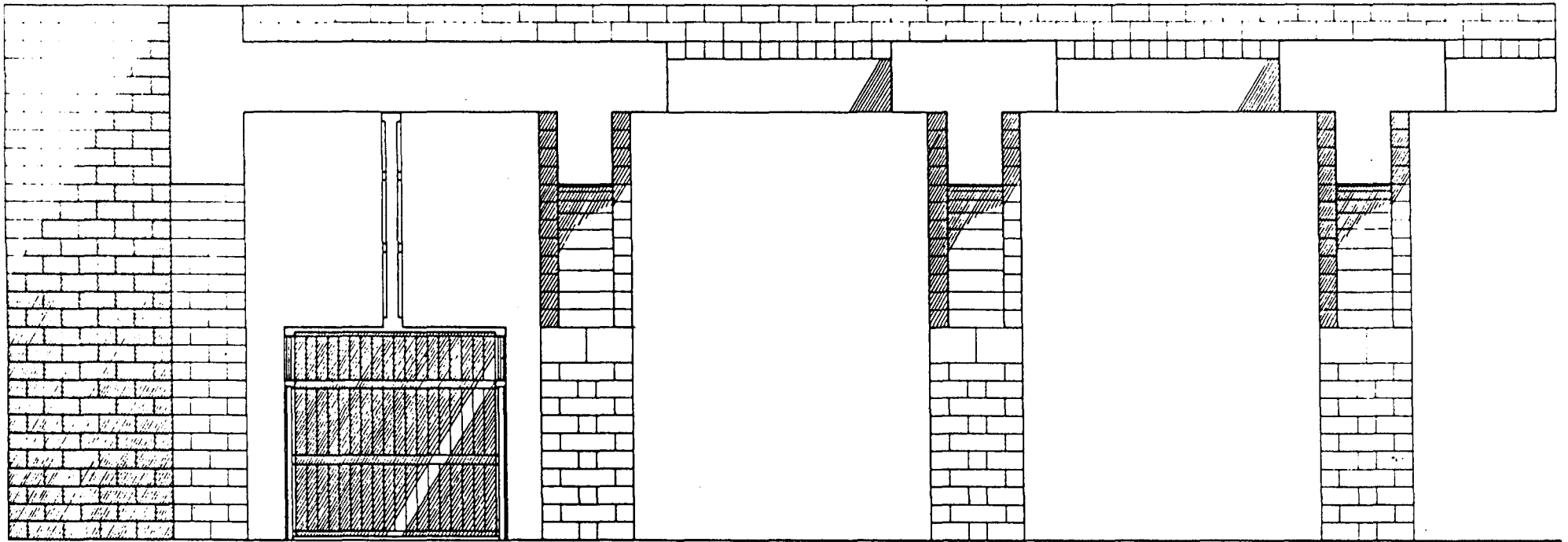
DE INGANG VAN DE SUPERMARKT

De ingang van de supermarkt bevindt zich aan de noord-west zijde. De bevoorrading vindt plaats, aan de daartegenover liggende zijde, de zuid-oost kant.

Door de houten bouwketen, die als tochtportaal dienen kan men naar binnen. Het is van te voren niet zichtbaar in wat voor ruimte men belandt. De tochtportalen zijn klein, en het is er donker.

In de tochtportalen aan de bevoorradingkant, bevinden zich, hydrolisch gestuurde, op- en neer bewegende plateau's, omdat hier een nivo verschil van drie meter overbrugd moet worden.

In een van de tochtportalen aan de noord-west zijde, in het portaal op de hoek, bevindt zich een trap, waarmee men op het dak van de supermarkt kan komen.

DE TRAPPENHUIZEN

In de muren van één meter dik zitten de trappen, de huizen van de trappen. Je weet niet waar een trap naar toe leiden zal. Het begaan van een trap is een in zichzelf gekeerde bezigheid. Het huis is klein.

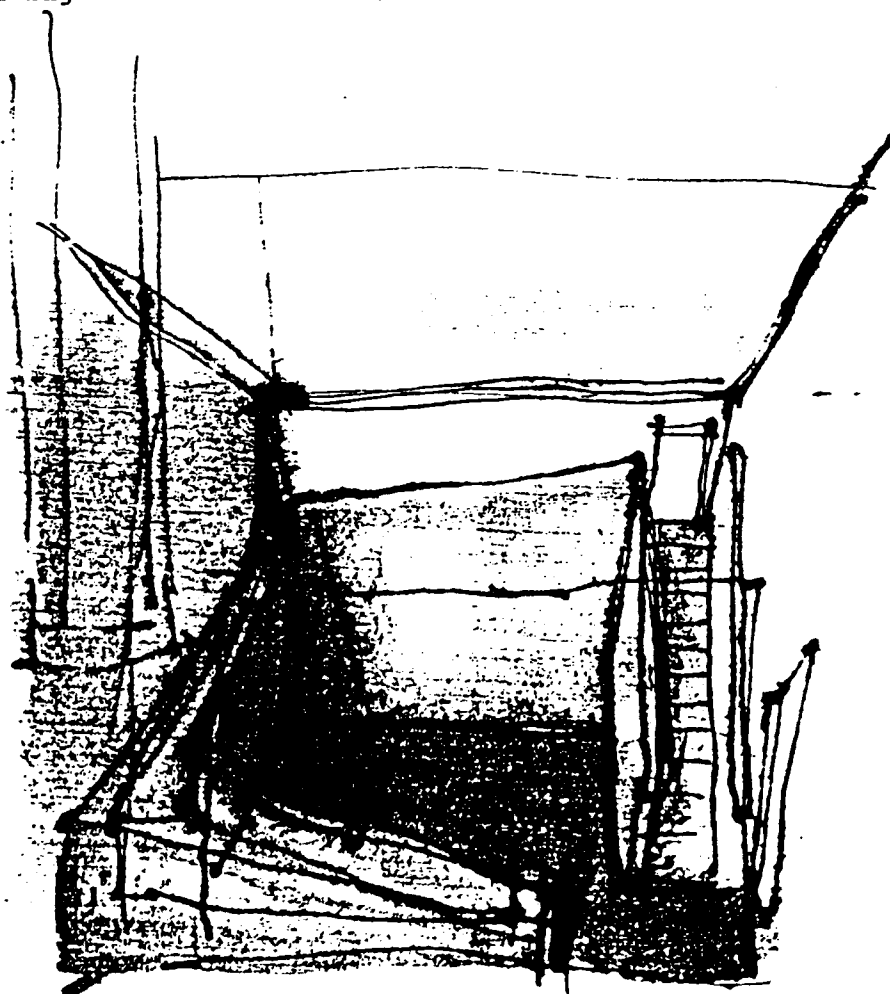
Je omgeving is gedetailleerd.

Pas als je uit het trappenhuis komt, ervaar je de nieuwe plaats.

HET PLATEAU EN DE WALLEN

Op het glazen dak van de supermarkt ontstaat een plateau; een terras aan de zuid-kant van de stad.

Het plateau en het waterbekken zijn een voortzetting van de omwalling en ommuring van de stad. Zij bevinden zich op het nivo van de omwalling. Nu worden de wallen, als groene rand om de stad, direkter bij de stad betrokken.

MONUMENTALITEIT EN OMMURING

Monumentaliteit schrikt niet af, maar trekt aan. Geeft geborgenheid, beslotenheid.

De stad wordt afgebakend en duidelijk.

De mensen weten waar ze zich kunnen vestigen.

DE MUREN

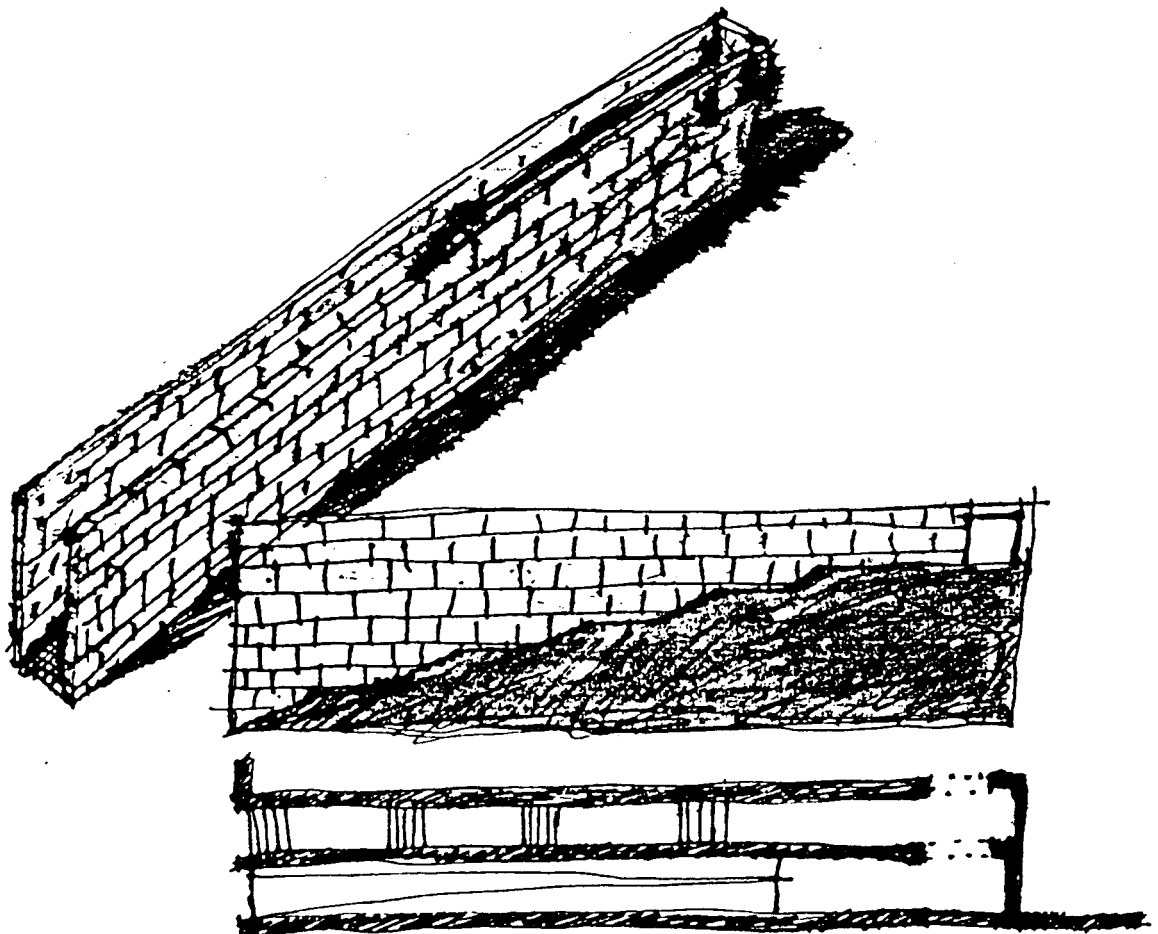
De muren zijn lang, en te hoog om er overheen te kijken.

Ze begeleiden je weg, je kan er met je hand langs strijken.

Je hoeft niet op te letten waar je loopt.

Zo raak je ingedachten.

Het zijn denkmuren.

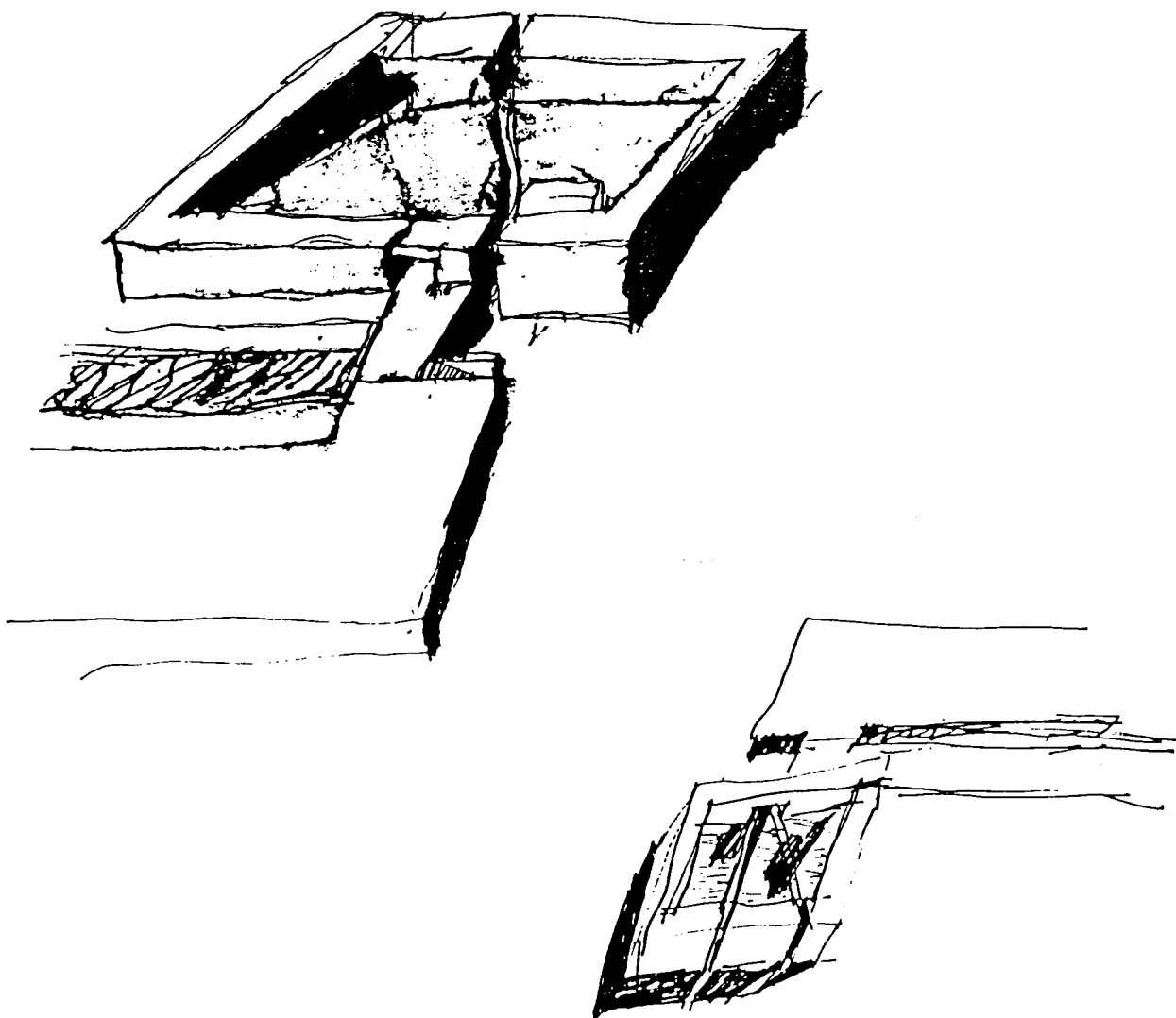
HET BINNENHOF

Vanaf het plateau, of vanuit de historische stad kan men in het binnenhof terecht komen.

Vanaf het plateau kan men door het hof afdalen in de historische stad.

Het binnenhof is een verstilde wereld, een bezinningsplek. Men ervaart een andere kwaliteit van de stad.

Men loopt over het gras, tussen de twee poorten in het stadsblok, of tussen de bergen grond door, en beleeft de tastbaarheid van de grond en haar begroeiing.

DE HERINNERINGEN

In de stadspoort zijn de papieren herinneringen.

In het hof zijn de levende herinneringen.

Daar wonen de mensen die vertellen over de stad.

Als de kopende mens zijn economische route wil afsnijden, en doorsteken naar de historische stad, dan belandt hij/zij in het hof van de levende herinneringen.

DE VERSTILDE GESCHIEDENIS

In het binnenhof staan twee monumenten; de Nederlandsch Hervormde Kerk en "den Tempel", vroeger een boerderij, nu ingericht als museum over de bandkeramikers, een volk uit de steentijd (4000 v.C.), de eerste bewoners van de stad. Dit is haar eerste herinnering.

De monumenten zijn stille getuigen en restanten, van de vorige bebouwing van dit gedeelte van de stad, waarvan nu de fundamenten begraven liggen onder de laag grond die in het binnenhof is gelegd.

HET BESEF VAN HET BESTAAN

De bovenste laag van de bodem af schrapen, en ontdekken, dat er zich nog ruimtes onder bevinden, van vorige generaties.

HET STADSBLOK

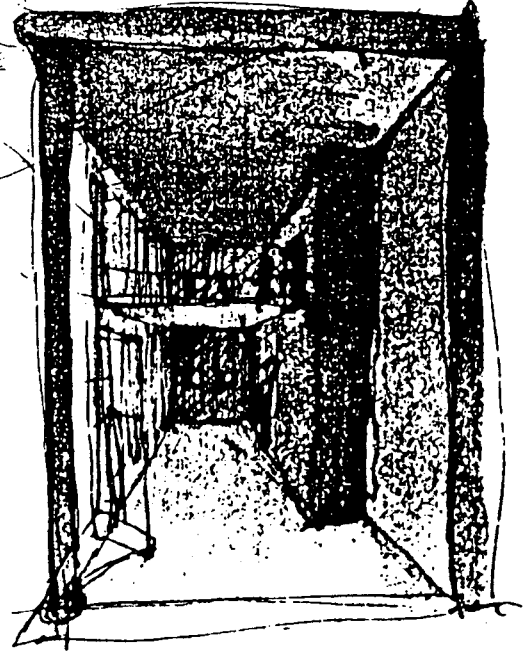
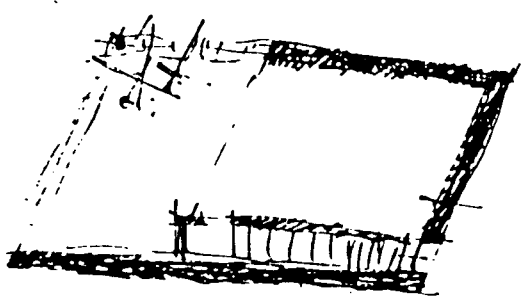
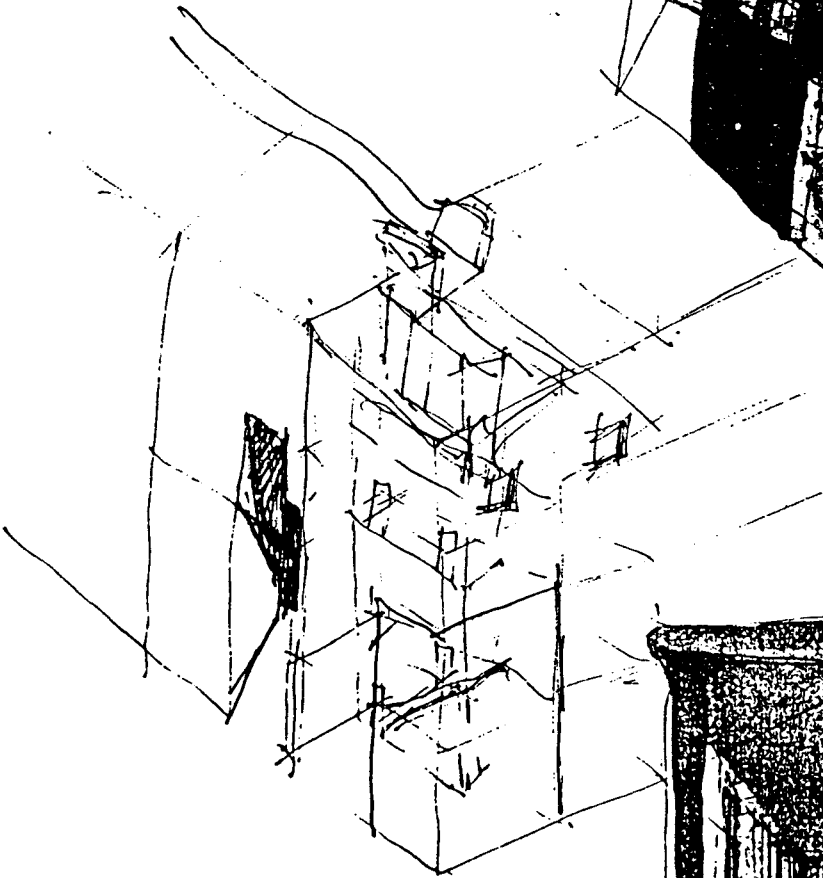
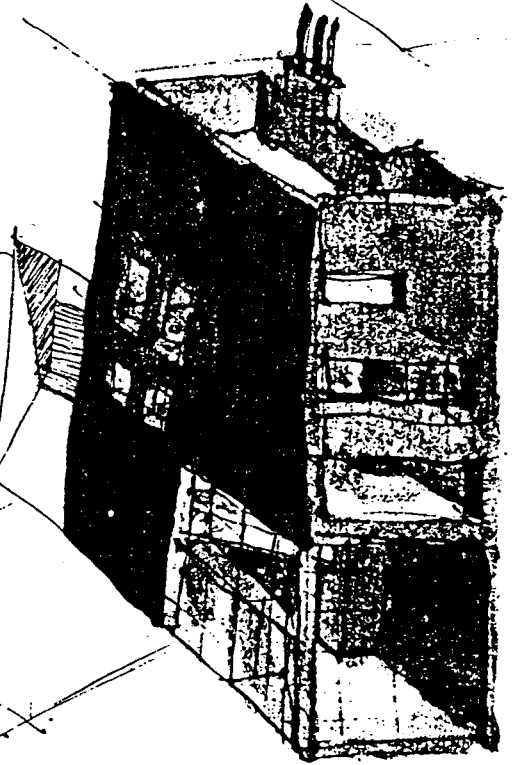
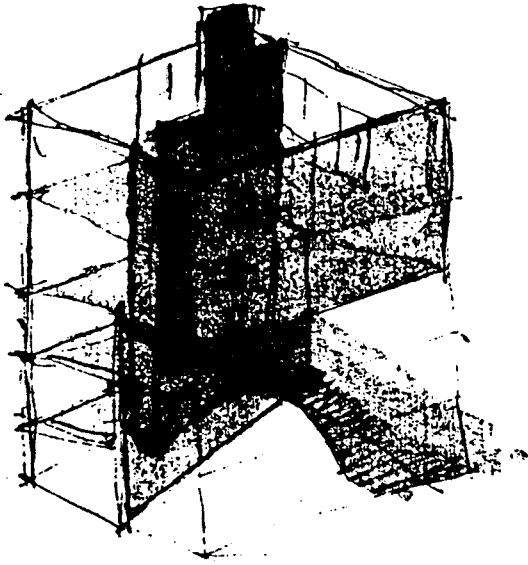
Het binnenhof wordt omsloten door het stadsblok.

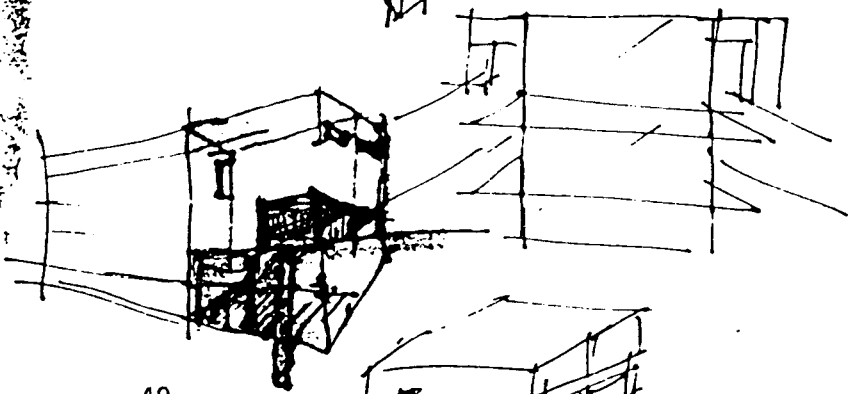
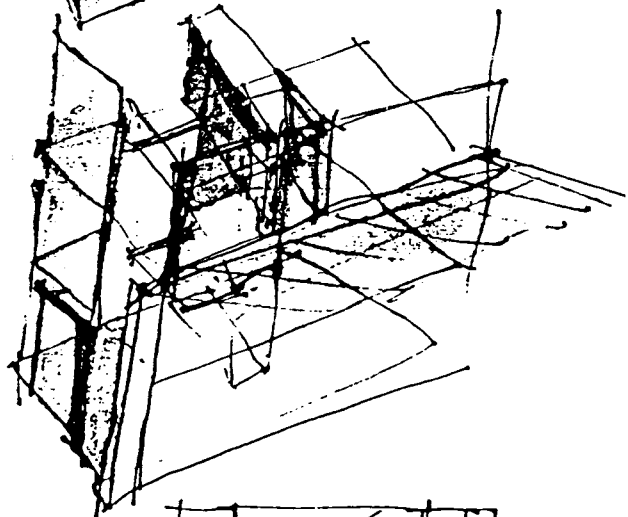
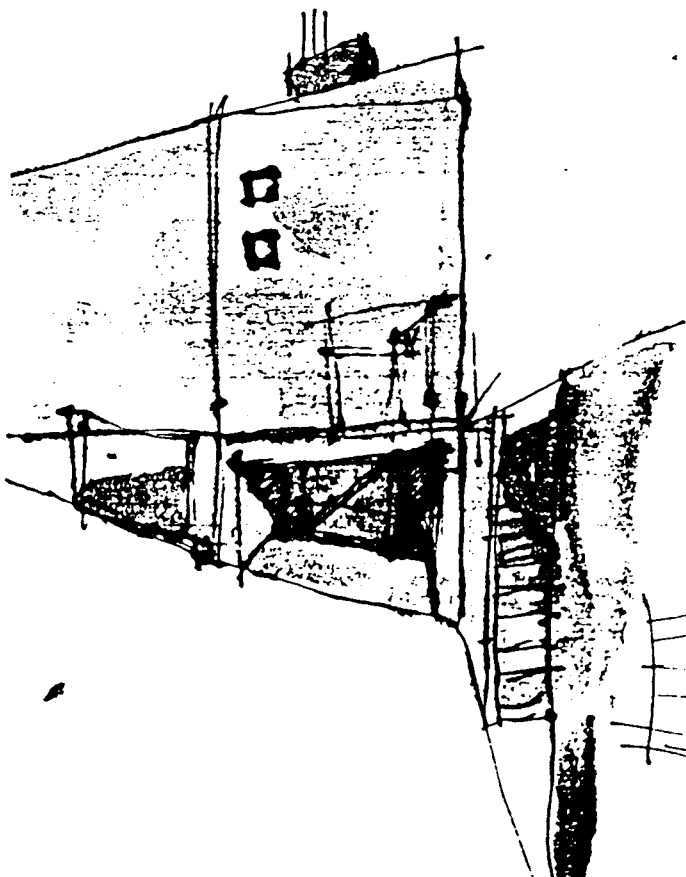
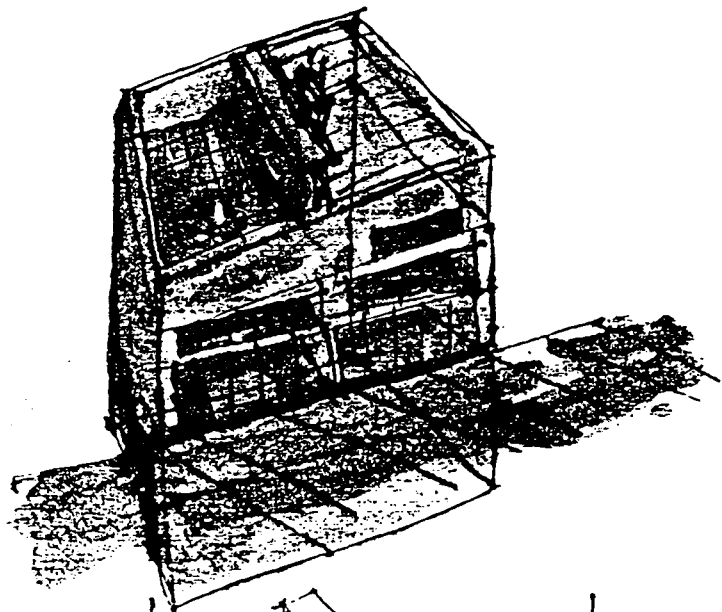
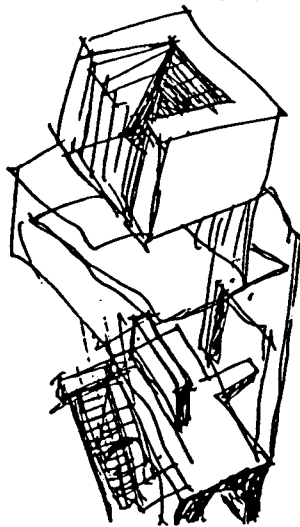
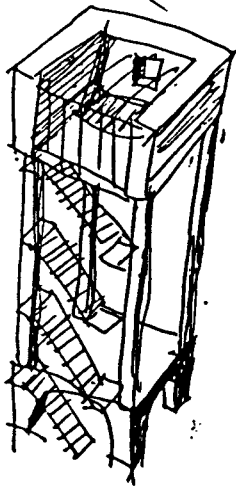
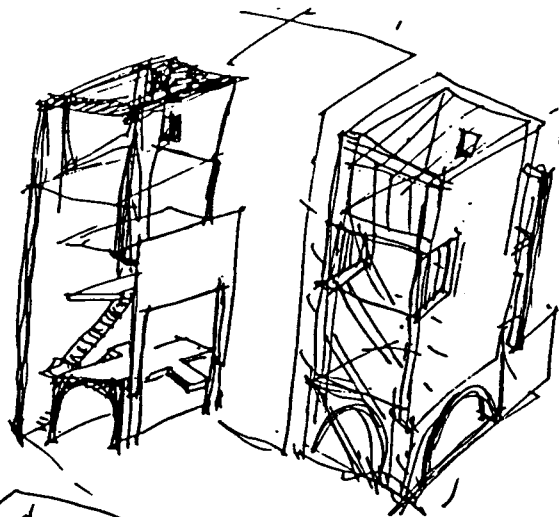
Het stadsblok is één groot gebouw waarin zich 63 huizen bevinden waarin mensen leven.

Iedereen heeft zijn eigen affiniteit.

Vanuit elk huis worden speciale persoonlijke diensten verleend, of bijzondere goederen verhandeld. Hierdoor vindt communicatie plaats in de economische stad.

DE HUIZEN IN HET STADSBLOK

Als consequentie van het hoogte verloop in het terrein van de stad en in het binnenhof komt men in haast elk huis op een ander nivo binnen. Zo zijn de meeste huizen in het stadsblok verschillend. Het karakter van de huizen komt voort uit hun relatie met de omgeving, die doorgewerkt is in de inwendige structuur van de huizen.

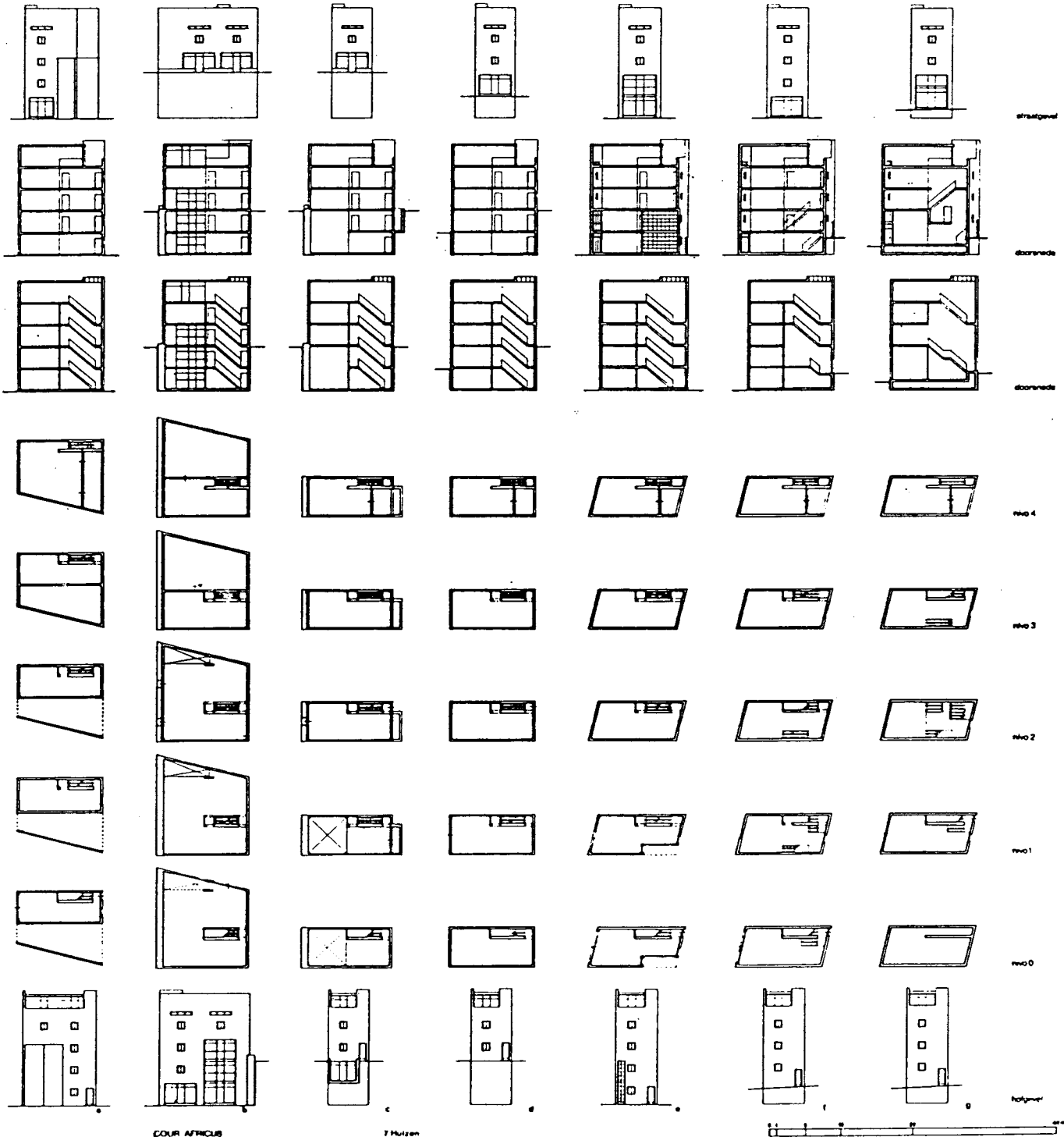
De verdieping op het straatnivo is rechtstreeks verbonden met de straat en openbaar. Dit is de laagste verdieping, of hieronder kunnen zich één of twee kelders bevinden.

De bovenste verdieping heeft een raam dat op de grond ligt, zodat men de straat in kan kijken. Deze verdieping is open naar het binnenhof toe, en heeft hier een balkon. Zij is te bereiken via het trappenhuis en alle andere verdiepingen.

Het trappenhuis is een apart element in ieder huis, en is van de zelfde soort als de trappenhuisen in de stad. In de muur die het trappenhuis van de kamers scheidt, bevindt zich een leidingenkoker.

De trappen in het trappenhuis steken allen dezelfde richting uit. In sommige huizen is het nodig dat er een trap de andere richting uitsteekt. Dit is het geval in de huizen waarvan de ingang vanaf de binnenhof zich tussen twee nivo's bevindt. Deze terugstekende trappen liggen buiten het trappenhuis, ergens anders in het huis. De hoekhuizen hebben geen visuele relatie met het binnenhof. Van deze huizen is de bovenste verdieping dakloos, zodat zij toch een balkon hebben.

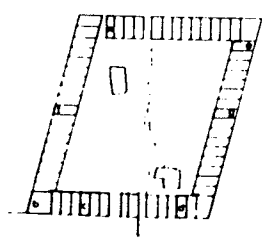
Verder hebben deze huizen een vïde, omdat hun relatie met de stad groter is dan die van de andere huizen.

Annette Maus

COUR AFRIQUE

7 Hützen

KLEIN EN GROOT

Kleine dingen eisen aandacht, je moet op letten dat je er niet overvalt, ze kunnen kapot gaan, ze moeten gerepareerd worden. Grote dingen eisen niet die aandacht, je ervaart ze onbewuster, ze hoeven niet onderhouden te worden, ze concurreren niet met je eigen maat.

DE STAD

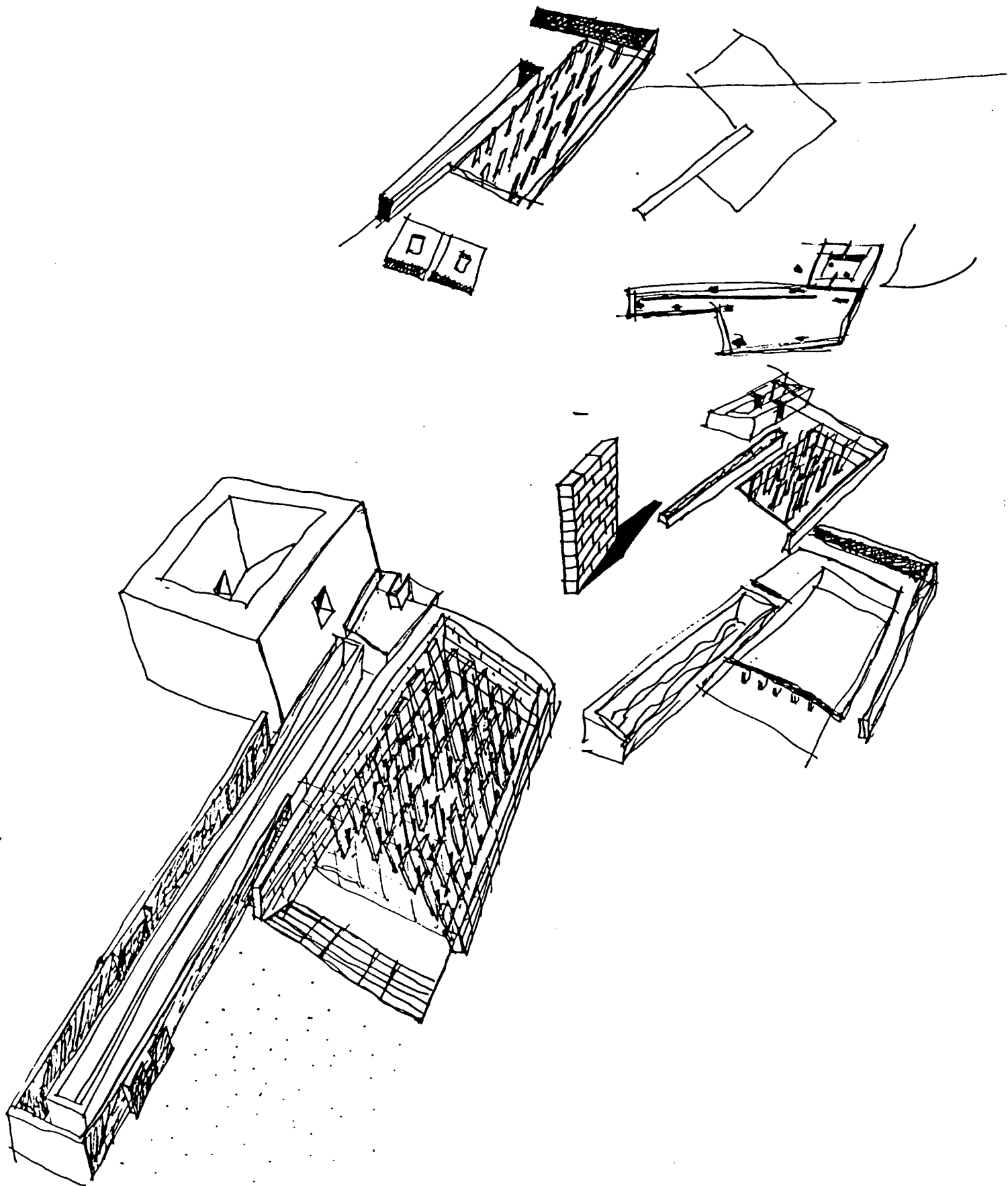
De stad is een bolwerk, een nest.
De mens verlangt ernaar.
Het verlangen naar de stad, is het verlangen naar de plaats,
de persoonlijke plaats.

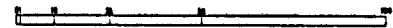
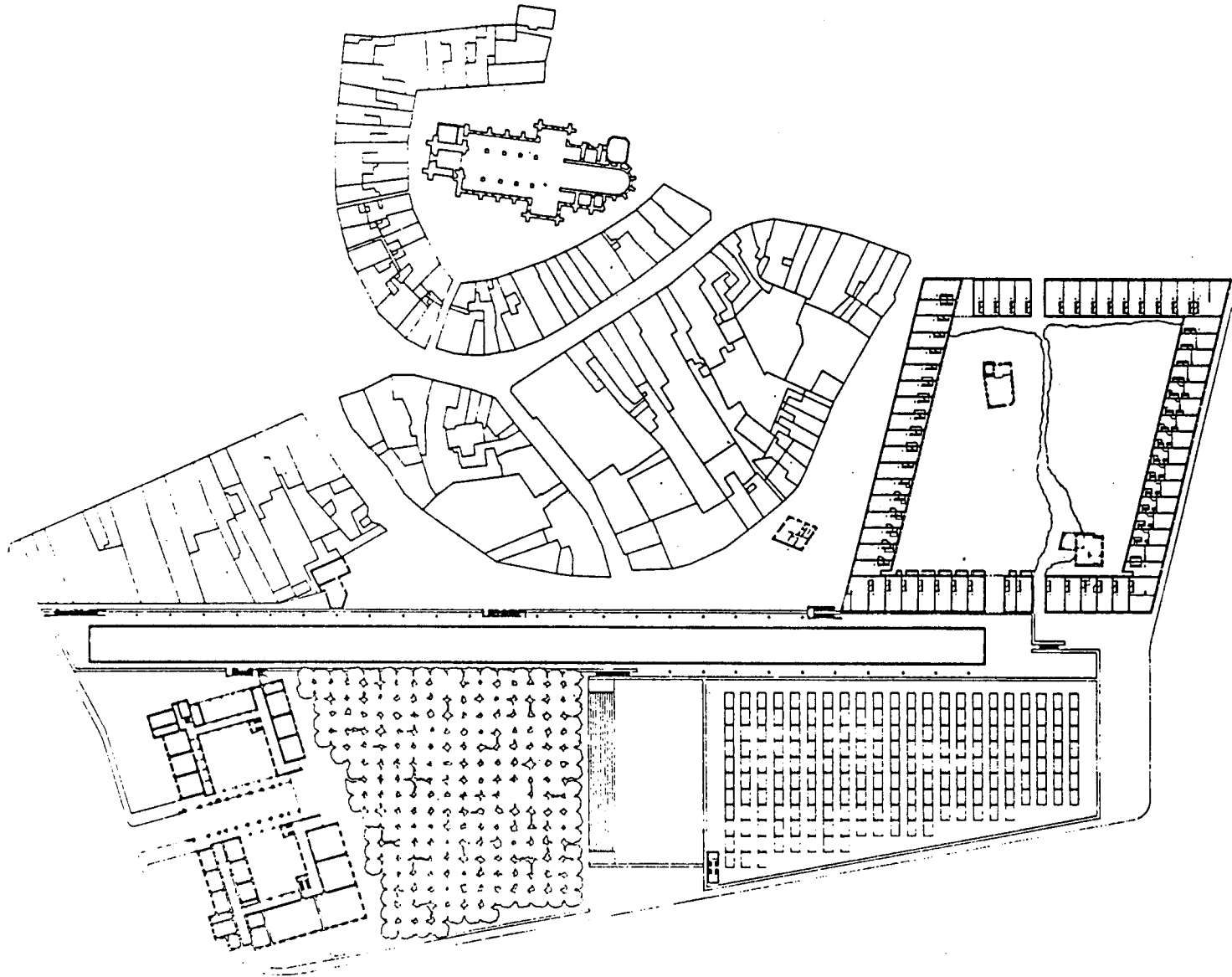
TASTBAARHEID

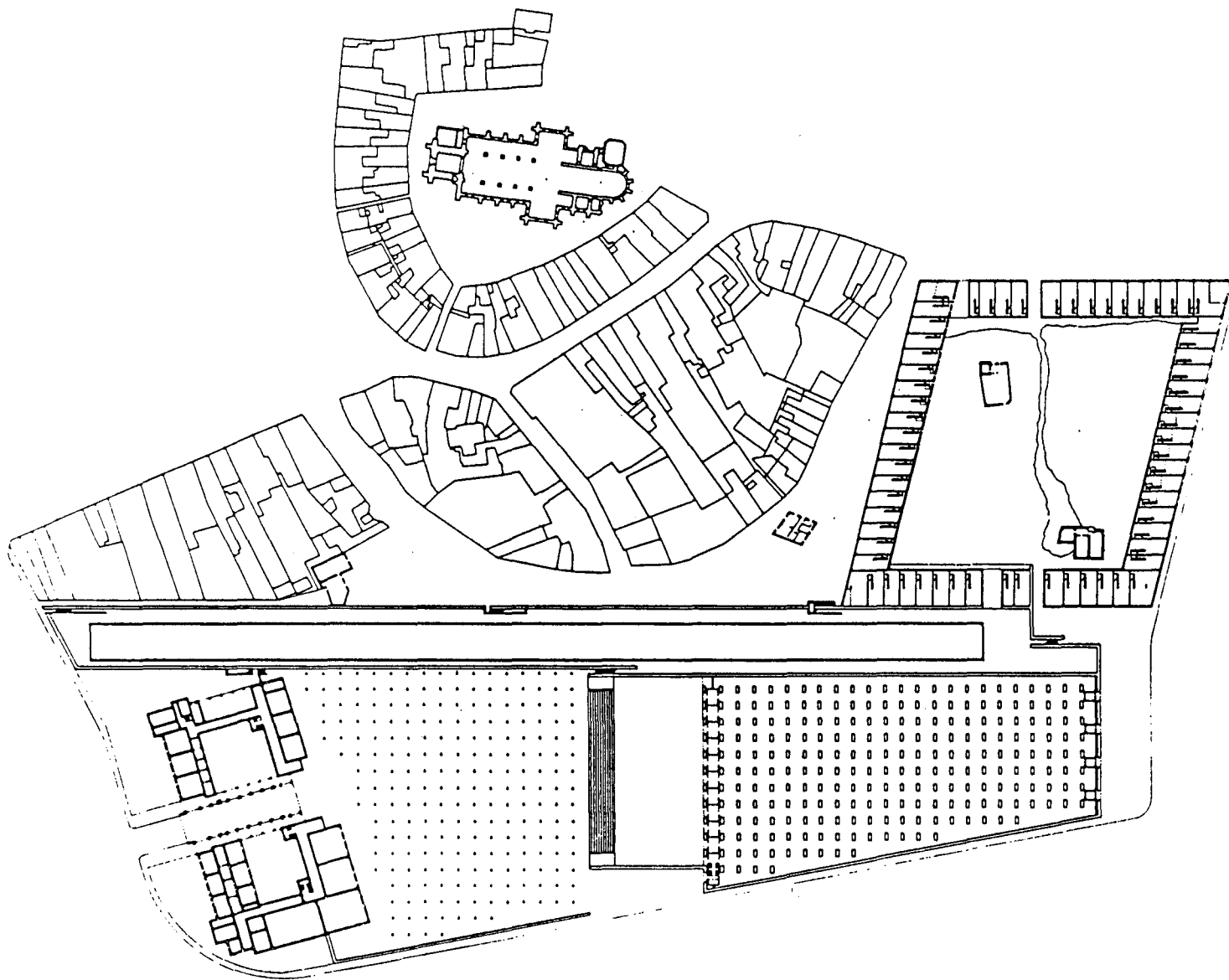
Tot de goede materialen van een stad behoren het water, de lucht, de grond, de bomen.
De gebouwen van steen, van hout, van staal, van gebakken aarde.
Je kan de stad aanraken.
Het zijn levende materialen die je kan aanraken, zonder dat je handen ervan gaan zweten, zoals dat bij kunststof het geval is.
Het materiaal ademt.
Er zij drie stedelijke elementen;
een bak met water,
een bak met grond,
een bak met lucht.

WEERSPIEGELING

Het zoeken naar de oorsprong, en het zoeken naar de utopie gaan in elkaar over. De herinnering en het verlangen zijn elkaars weerspiegeling.

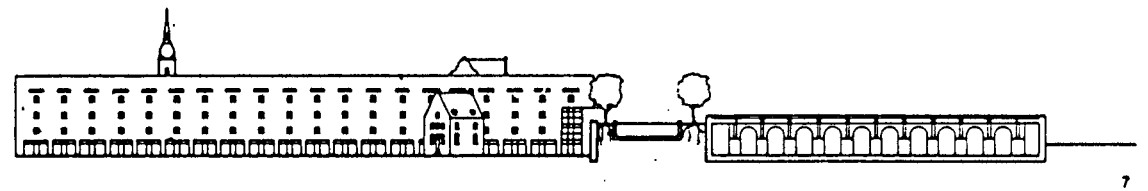
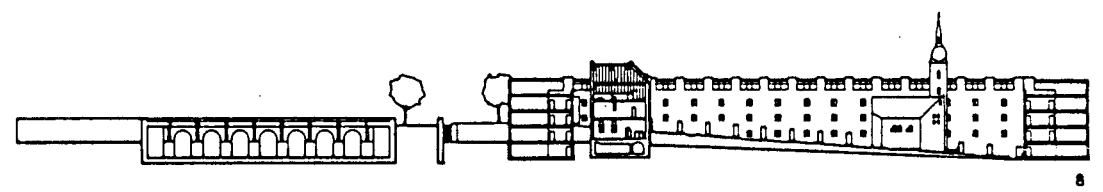
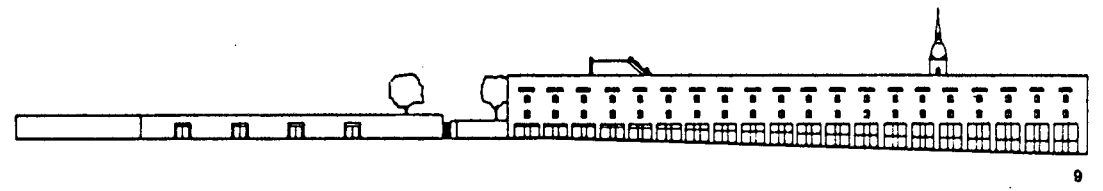
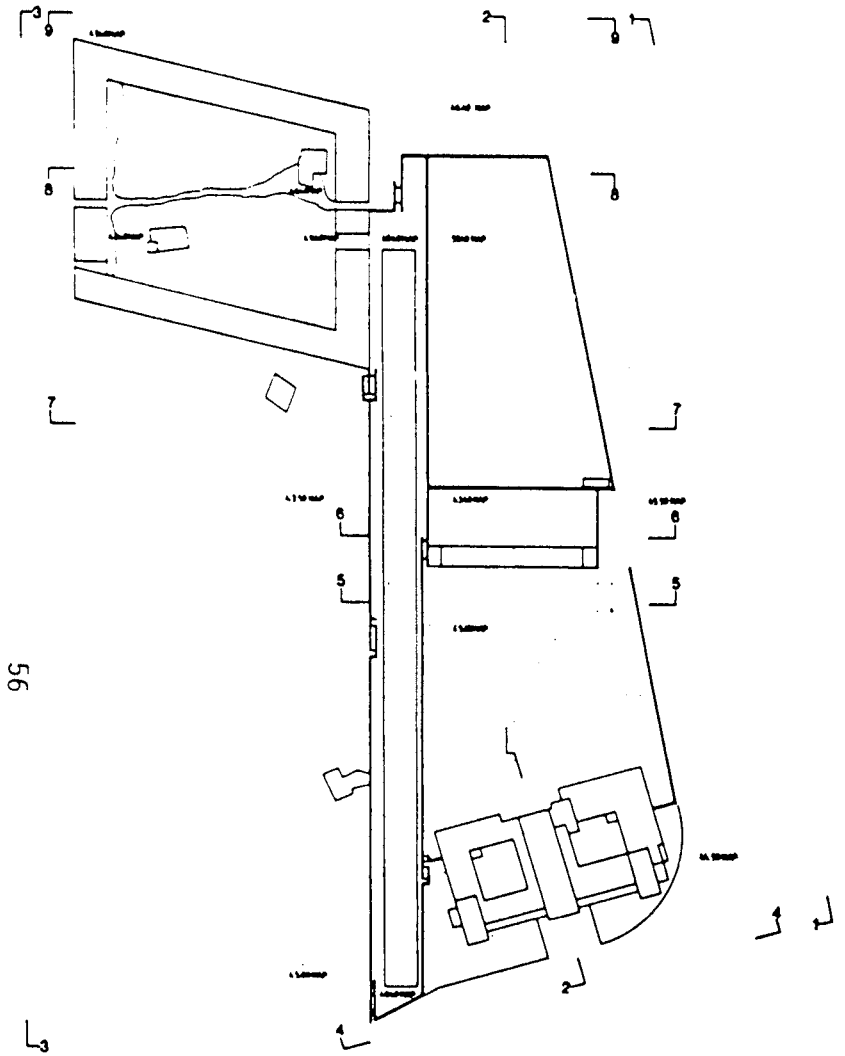

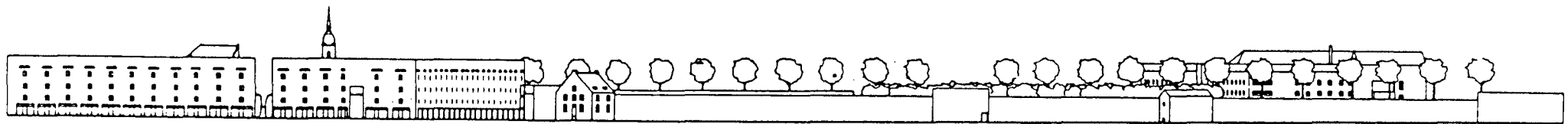

55

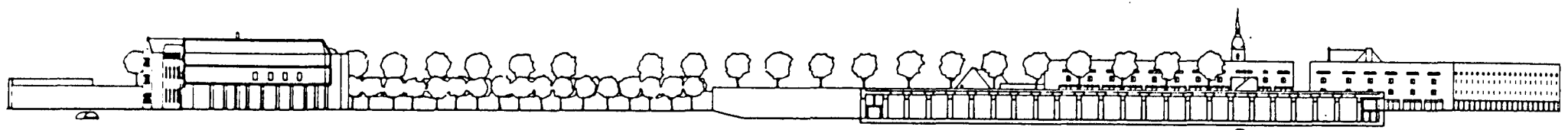

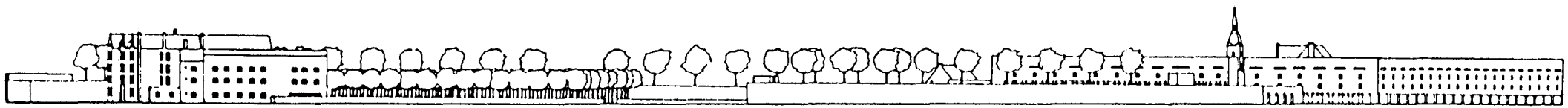

3

2

1

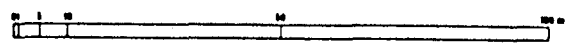
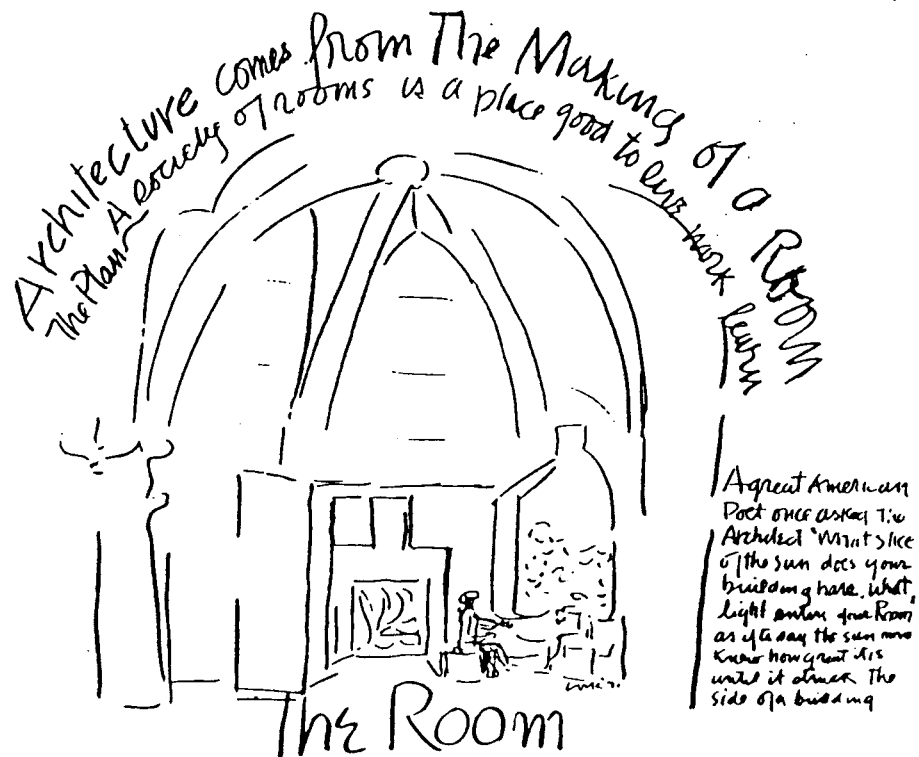

Diagram 'The Room' Louis Kahn

'Een groot Amerikaans dichter vroeg eens aan de architect: welke schijf van de zon heeft jouw gebouw gekregen? Hij bedoelde daarmee te zeggen dat de zon nooit wist hoe groot hij was, totdat zijn licht tegen een gebouw streek.'

'Bouwkunst ontstaat uit het maken van een Kamer. De Kamer is de plaats van de gedachte. (...) In een kleine kamer zegt men de dingen anders dan in een grote kamer...'

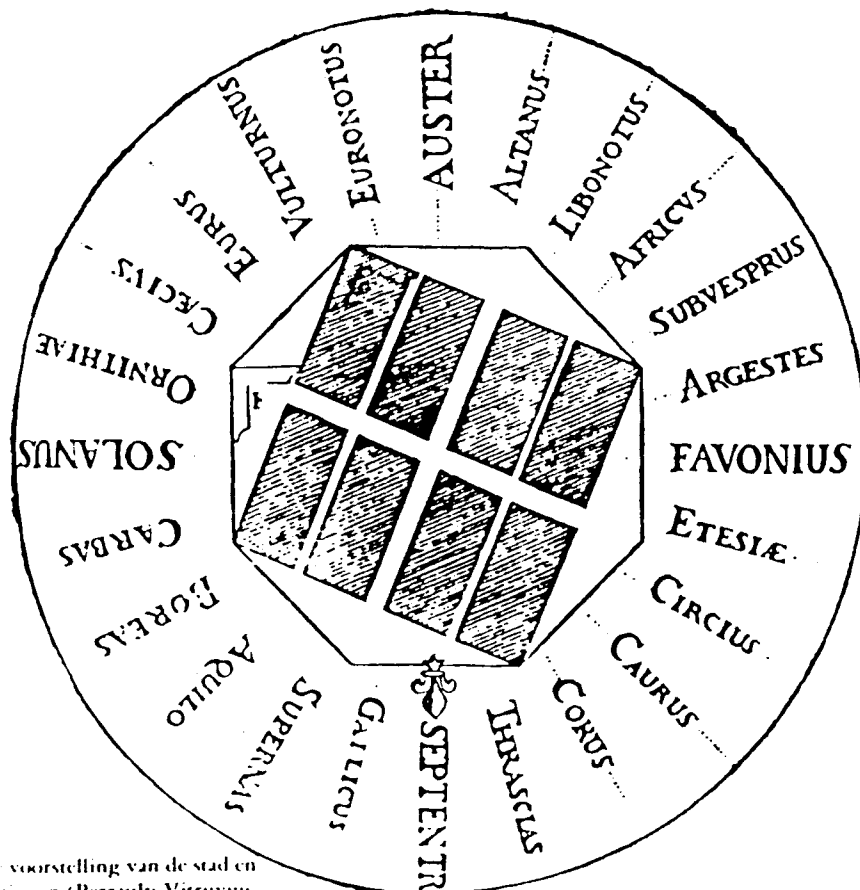
'Kahn wijst op de betekenis van woning (dwelling), in tegenstelling tot huis (house). De woning beantwoordt slechts aan een behoefte, terwijl het huis de belichaming is van het verlangen. Alleen in het huis is de architectuur aanwezig.'

The place of the mind. In a small room one does not say what one would in a large room. In a room with only one other person could be generalists. The vectors of each meet. A room is not a room without natural light. natural light gives the sense of day and the mood of the seasons to enter.

'Het idee van een stad' Joseph Rykwert

'...de Romein die langs de 'cardo' liep, wist dat zijn wandelroute de as was waarom de zon draaide en dat, als hij de 'decumanus' volgde, hij de loop van de zon volgde. Het gehele universum en haar betekenis kon worden afgelezen uit zijn burgerlijke instellingen en dus voelde hij zich erin thuis. Wij hebben die gehele heerlijke zekerheid over de manier waarop de wereld in elkaar zit, verloren - we weten niet eens zeker of zij uitdijt of krimpt, of zij is ontstaan door een catastrofe of zich voortdurend vernieuwt. Dit ontslaat ons niet van de plicht een vast fundament te zoeken bij onze pogingen vorm te geven aan het milieu van de mens. Men kan het niet langer waarschijnlijk noemen dat we deze vastheid zullen vinden in de wereld, die de kosmologen voortdurend om ons heen een andere vorm geven en dus moeten we in ons zelf zoeken: in de constitutie en de structuur van de mens.'

Grafische voorstelling van de stad en windrichtingen (Perrault; Vitruvius)

'Domus Aurea' Anne en Patrick Poirier

'Ausea, als stad, is uitsluitend gebaseerd op literaire en visuele associaties. Uitgaande van een paar regels uit Herodotus bouwden wij deze dubbele-symmetrische stad: symmetrisch ten opzichte van de centrale Noord-Zuid as, en ook symmetrisch ten opzichte van haar weerspiegeling in het zwarte water. Ausea is ontworpen aan een uiteinde van de belangrijkste weg: de Poort van de Vaste Elementen, die men overdag doorgaat en die naar de gebouwen van het dag-leven (het bewuste) leidt, en de Poort van de Vloeibare Elementen, welke men 'snachts betreedt en die naar de gebouwen van het nachtelijk leven (het onbewuste) leidt. Naar deze as, volgens deze dag-nacht-indeling zijn de gebouwen gegroepeerd, met elk een eigen psychologische functie.

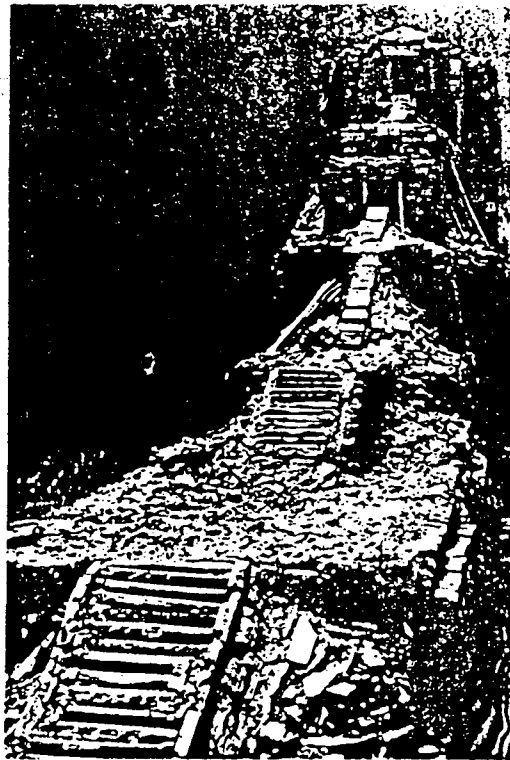
Met Ausea probeerden wij de mythe van het verloren paradijs, van de utopische, onwaarschijnlijke, samenleving naderbij te brengen.

De Grote Bibliotheek bestaat slechts uit één gebouw, met een complexe bouwwijze. Ze wordt gevormd door een groot aantal zalen naast elkaar, met drie verdiepingen bovengronds (het bewustzijn) en eenzelfde aantal verdiepingen ondergronds (het onderbewustzijn), die via een grote centrale ruimte met elkaar in verbinding staan. Het is een symbolisch geheugen; elke afzonderlijke zaal geeft een geheugen-gedeelte weer, in een ordening die niet gebaseerd is op een functionele classificatie, maar louter op intuïtieve associaties. De bouwvallige staat waarin dit geheugen verkeert, verwijst metaforisch naar geheugenverlies, waanzin bij het individu; maar eveneens naar vernietiging van de cultuur, volkerenmoord, waarbij het verlies van het collectief geheugen oorzaak is van het identiteitsverlies van de volkeren. Sommige mensen zagen hierin een verwijzing naar de brand van de Bibliotheek van Alexandrië, op zichzelf een mythe waarop men kan voortborduren...

De Weg van de Zwarte Ruïnes is een lange smalle weg van as, waaraan een aantal zeer kleine gebouwen staan. De Zwarte Poort staat aan het begin van deze weg. Wie door de poort-opening kijkt, ziet in de verte de poorten van de Mausolea van de Grote Dodenstad.

Hat laatste bouwsel van dit geheel, de 'Constructie nr. 4', heeft geen naam; liever gezegd, het heeft elke naam die mogelijke reizigers in verleden of toekomst eraan zouden willen geven. Dit is een puur droomlandschap. Toen we op onze reis hier belandden, hadden we geen gids meer, beetje bij beetje rees de stad voor onze ogen op - een ware ontdekking! Bij Ausea waren wij zowel de bewoners als de brandstichters. Hier, bij de 'Constructie nr. 4', waren wij de verdoolde reizigers die plotsklaps de stad zien opdoemen, stad van het verlangen, van de herinnering - maar die deze stad niet durven binnentreden, noch haar een naam geven. Meer nog dan de andere landschappen is dit er een van vage herinneringen, vage verlangens naar andere reizen, confrontaties met andere - reeds vergeten of nog ongekende - gevoelens.

De archetypische beelden van de 'Mentale landschappen' pogen te benaderen. Steeds weer, bij elke constructie, elk landschap, zo dicht bij deze beelden komen als maar mogelijk is. Een utopie najagen - waarbij elke constructie, elke verbinding een nieuwe dooltocht vormt in dit 'zwarte continent', een wereld van al wat irrationeel, verlangen, bedolven is...'

'De stad is tegelijkertijd object van de natuur en subject van de cultuur; individu en groep, droom en werkelijkheid: dit is het bij uitstrek menselijke.

Op ongeveer een derde van de afstand tussen zuidkust en Amazone komt men op een uitgestrekte hoogvlakte die de mens sedert twee eeuwen schijnt te hebben vergeten. Ten tijde van de karavanen en van de rivierscheepvaart kon men dit plateau in enkele weken doortrekken om de mijnen in het noorden te bereiken; men kwam dan aan de oevers van de Araguaya die tot Belem bevaarbaar was. De enige getuige van deze vervlogen tijden is het stadje Goyaz, hoofdstad van de gelijknamige staat, dat op een afstand van duizend kilometer van de kust en praktisch ervan afgesneden, is ingeslapen. In een groen landschap dat gedomineerd werd door het grillige silhouet van de bepluimde toppen der palmen, omzoomden lage huizen de straten die van de heuvels daalden tussen de tuinen door en langs de met gras begroeide pleinen waar de paarden graasden voor de met kleurige ramen gesierde kerken die half schuur, half klokketoren leken. Zuilengangen, stucwerk en gevels, die er uitzien alsof men ze met schuimig eiwit had bedekt dat eerst crème, oker, blauw of rose was gekleurd, wekken herinneringen op aan de barokke taferalen uit het landelijke Spanje. Een riviertje stroomt tussen met mos begroeide muren door die hier en daar onder het gewicht van lianen, bananenbomen en palmen, die nu de verlaten woningen overwoekeren, zijn afgebrokkeld. Doch eer dan een teken van verval te zijn, schijnt deze weelderige vegetatie de nutteloze facaden een stille waardigheid te verlenen.

Ik weet niet of men erom lachen of huilen moet, maar het centrale bestuur had besloten Goyaz, zijn omgeving met heuvels en de ouderwetse liefvalligheid van het stadje te vergeten. Dit alles was te klein en te oud. Om de gigantische onderneming waarvan men droomde te kunnen doorvoeren, moest een andere, open vlakte gevonden worden. En men vond deze honderd kilometer verder naar het oosten, een hoogvlakte waar niets andere groeide dan hard gras en stekelig struikgewas, als had een vernietigende gesel de gehele planten- en dierenwereld getroffen. Er was geen spoorweg en geen autoweg, slechts enkele ossewagens hadden diepe sporen getrokken door de troosteloze woestenijs. Op de landkaart werd een vierkant getrokken met zijden van honderd kilometer - de zetel van het *districto federal* in welks midden de toekomstige hoofdstad zou verrijzen. Daar geen enkele natuurlijke hindernis de architecten in de weg stond, konden zij onmiddellijk ter plaatse een aanvang maken met hun werk, zonder eerst een plattegrond te tekenen; men zette de omtrekken af endaarbinnen werden meteen op de grond de woon-, zaken-, industrie- en amusementswijken ingedeeld.'

'Van de ene dag op de andere verschenen in de dagbladen grote advertenties van een gehele pagina waarin de stichting van de stad Goiania werd aangekondigd. Alsof deze reeds honderd jaar oud was, somde men aan de hand van een gedetailleerde plattegrond de verschillende voordelen op die de toekomstige bewoners zouden genieten:

kantonniersdienst, spoorweg, waterleiding, riolering en bioscopen. Als ik me niet vergis, kregen, tenminste in het begin, in 1935-36, degenen die zich bereid verklaarden de kosten van de koopakte te dragen het land zelf als premie, want notarissen en speculanten waren de eerste grondbezitters.

Ik heb Goiania in 1937 bezocht. Op een eindeloze vlakte die half op een vuilnisbelt en half op een slagveld leek, waaruit elektriciteitsmasten en piketpalen als stekels uit de grond rezen, stond een honderdtal nieuwe huizen in alle windrichtingen verspreid. Het grootste ervan was het hotel, een parallellepipedum van cement dat midden op die vlakte op een luchthavengebouw of op een bunker leek en dat men liefst zou willen betitelen als 'bastion van de civilisatie', niet in figuurlijke maar in een letterlijke zin die hierdoor een merkwaardig ironisch tintje kreeg. Want niets kan barbaarser en onmenselijker zijn dan dit symbool van de inbezitneming van deze woestenij. Dit plumpe gebouw zonder enige gratie was het tegenovergestelde van Goyaz; geen geschiedenis, geen bestaansduur, geen gewoonte had tot nu toe de leegte gebuld of de stijve gestrengheid ervan verzacht, zodat men zich in een hospitaal waande of in een station, voor een slechts kortstondig verblijf, nooit om er langer te toeven. Slechts de angst voor een catastrofe kon deze kazemat rechtvaardigen. Er had er inderdaad één plaats gevonden en de alomheersende stilte en onbeweeglijkheid schenen de dreiging te doen voortduren. Cadmus, de civilisator, had draketanden gezaaid. Van een aarde, verzengd en ontveld door het monster, verwachtte men dat zij mensen zou voortbrengen.'

